

Bevara Christiania!

Rätten till fristaden och kravet att normaliseras

Kandidatuppsats i geografi med kulturgeografisk inriktning

Institutionen för ekonomi och samhälle
Avdelningen för Kulturgeografi
VT-2016

Författare: Henning Svensson

Handledare: Andrew Byerley

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Sammanfattning

Bevara Christiania!: Rätten till fristaden och kravet att normaliseras. Fristaden Christiania är ett autonomt område i centrala Köpenhamn och resultatet av en ockupationsaktion 1971. Som ett center för aktivism och anarkism finns här en informell attityd gentemot urbanisering och produktionen av rum. Samtidigt har den mycket uppmärksammade ”normaliseringsprocessen” under 00-talet lett till att invånarna organiserat sig via en stiftelse som tagit över det formella ägandet av Christianiaområdet för att på det sättet kunna bevara fristaden. Den här uppsatsen undersöker Christiania genom att applicera Henri Lefebvres idé om rätten till staden i konkurrens med Hernando De Sotos vision för formalisering. Uppsatsen undersöker, genom en intervjubaserad, kvalitativ fallstudie, huruvida fristaden lyckats bevara element av rätten till staden även efter normaliseringen. Trots att fristadens framtid förblir oviss landar ändå slutsatsen i ett ”ja”, och medan invånarna ser både möjligheter och utmaningar argumenterar uppsatsen för att spänningen mellan de här två krafterna (rätten till staden och formalisering) kan lära oss mer om rätten till staden och dess praktikaliteter.

Nyckelord: Christiania, Köpenhamn, normalisering, formalisering, rätten till staden

Abstract

Conserving Christiania!: The Right to the Free Town and the Demand to Normalise. The Freetown of Christiania is an autonomous space in central Copenhagen and the result of an occupation act 1971. As a centre for activism and Anarchism it houses an informal attitude towards urbanisation and the production of space. At the same time the much noted “normalisation process” during the 00’s has led to the inhabitants organising themselves through a foundation that has taken over the formal ownership of the Christiania area in order to preserve the Freetown. This thesis investigates Christiania by applying Henri Lefebvre’s idea of the right to the city in competition with Hernando De Soto’s vision of formalisation. The thesis evaluates, though the use of an interview based, qualitative case study, whether the Freetown has conserved elements of the right to the city even after the normalisation. Even though the future of the Freetown remains uncertain the conclusion is still a “yes”, and while the citizens sees both opportunities and challenges the thesis argues that the tension between these two forces (the right to the city and formalisation) can teach us more about the right to the city and its practicalities.

Keywords: Christiania, Copenhagen, normalisation, formalisation, right to the city

Förord

Den här uppsatsen är skriven som ett kandidatarbete i geografi vid Göteborgs universitet. Under åren som geografistudent väcktes mitt intresse för hur platser ges mening av människorna som befolkar dem (speciellt när det sker på nya och oväntade sätt). Christiania är egentligen resultatet av att en grupp människor bestämde sig för att leva på ett annat sätt än sin omgivning. Det finns ett intresse hos mig för vad det är de här människorna har för sig som fått mig att skriva den här uppsatsen om Christiania, se det hela som en sorts hommage nästan. *"Det är bara en hälsning ungefär som "tjena, så här ligger det till för mig idag, hur haru det själv?". Ett sånt vykort kan man väl skicka?"*, som Cornelis Vreeswijk svarade Jan Guillou (1979, s. 160) på frågan om meningen bakom låten *Till Jan Myrdal*.

För att ha gjort den här uppsatsen möjlig vill jag tacka Christiania generellt och Kirsten, Ole, Per, Britta och Risenga specifikt som alla gav mig ett varmt och välkomnande bemötande innan de så generöst delade med sig av sin tid. Jag vill också ta tillfället i akt att tacka min handledare Andrew Byerley, doktor i kulturgeografi, som funnits med under hela projektet och som alltid varit entusiastisk och engagerad när jag behövt hans hjälp. Jag vill även tacka, min käre vän, Titus Fridell för att han tagit sig tid att korrekturläsa den här uppsatsen.

Henning Svensson

Göteborg,

18 maj 2016

"The right to the city is like a cry and a demand..."

— Henri Lefebvre: i Purcell (2002, s. 102)

Innehållsförteckning

1. Introduktion	1
1.1 Inledning	1
1.2 Bakgrund	1
1.3 Problemformulering, syfte och frågeställningar	2
1.3 Avgränsningar	2
2. Teoretisk ram	3
2.1 Rätten till staden	3
2.2 Formalisering	7
2.3 Alternativa teorier	9
3. Studieområde	11
3.1 En introduktion till fristaden	11
3.2 Normaliseringen av Christiania	15
4. Metod	18
4.1 Forskningsdesign och motivering	18
4.2 Genomförande	20
4.3 Alternativa metoder	22
4.4 Begränsningar	23
4.5 Källkritik	25
5. Resultat	28
5.1 Hur stort inflytande har invånarna över utformningen av Christiania?	28
5.2 På vilket sätt har det här inflytandet påverkats av normaliseringsprocessen?	30
5.3 Hur vill invånarna att utformningen av Christiania ska organiseras?	33
6. Diskussion	35
7. Slutsats	37
8. Källförteckning	38

1. Introduktion

I det här inledande, korta kapitlet introduceras läsaren till de specifika frågor den här uppsatsen försöker besvara. Kapitlet börjar med en inledning och bakgrund som leder fram till en presentation av problem, syfte och frågeställningar innan det avslutas med en redogörelse för de rumsliga och tidsmässiga avgränsningarna.

1.1 Inledning

1971 genomförde en grupp aktivister en ockupationsaktion mot ett övergivet militärdistrikt i stadsdelen Christianshavn i Köpenhamn. Fristaden Christiania etablerade sig snabbt som Nordens mest inflytelserika center för urban motkultur. (Thörn, 2012, s. 153) Överallt i Christiania kan man se kreativa uttryck: i dess kunskapsintensiva industrier, kulturliv och urbana landskap. Det mesta i fristaden (inklusive flera hus) är skapta av invånarna själva vilket ger fristaden ett färggrant och originellt intryck. (Vanalo, 2013, s. 1791)

Samtidigt har Christiania periodvis haft ett ansträngt förhållande till den danska staten och efter valet 2001 inledde den nya neoliberala regeringen en normaliseringsprocess av Christiania som var mer intensiv än några tidigare åtgärder (Amouroux, 2007; Coppola och Vanolo, 2015; Moeller, 2009), en sorts kamp över produktionen av urbant rum inleddes.

1.2 Bakgrund

Vi lever i en värld som blir allt mer urban för var dag som går. För första gången någonsin bor det nu fler människor i städer än vad det gör på landsbygden och väl vid 2050 räknar FN med att 66 % av jordens befolkning kommer leva i vad man kallar ”urbana områden”. Mycket av den här framtida utvecklingen förväntas ske i det globala syd, men en betydande del av urbaniseringsprocesserna i flera afrikanska, latinamerikanska och sydasiatiska länder är tämligen informell i sin natur. (United Nations, 2015, s. xxi) En av de mest omtalade böckerna på det här ämnet under 2000-talet har varit Mike Davis *Planet of Slums* (2006) och redan idag finns det otaliga exempel på kåkstäder världen över vare sig det är Delhi, Lagos eller Rio de Janeiro vi talar om. Den här typen av urbanisering manifesterar stora rumsliga utmaningar, men även möjligheter till att utforska och testa olika former av organisation.

Hernando De Soto argumenterar i *The Mystery of Capital* (2001) för formalisering som en lösning för länder i andra och tredje världen som inte lyckats skörda samma ekonomiska framgångar som västvärlden, framförallt betonar han formaliseringen av bostäder. Det här resonemanget står i bjärt kontrast till Henri Lefebvres resonemang om ”rätten till staden” som

underkänner äganderätters legitimitet och uppmanar till appropriering av urbant rum. Denna idé och slogan som formulerades av Lefebvre i *Le Droit à la ville* (1968) har under senare tid attraherat förnyat intresse hos aktivister och forskare som betraktar den neoliberala omstruktureringen av städer som ett angrepp på invånarnas rättigheter. (Purcell, 2002, s. 99)

De här två tankesätten kolliderade i Christiania på 00-talet då den danska staten initierade den här normaliseringsprocessen för att stänga ner den illegala droghandeln och för att formalisera Christianiaområdet. Som geograf guidas jag av uppfattningen att social aktivitet, på ett fundamentalt sätt, är bundet till platser och att utfallet från den här kollisionen kommer ha haft markanta, rumsliga effekter på Christiania.

1.3 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Vad jag avser med den här uppsatsen är att föra en diskussion om huruvida det är möjligt att på något meningsfullt sätt bevara den här ”rätten till staden” under en pågående formalisering och förhoppningsvis kunna bidra med lite empiri till den större diskussionen om rätten till staden.

Syftet med den här studien är därför att utvärdera om Christiania efter normaliseringsprocessen lyckats behålla något som kan härledas till Lefebvres resonemang om rätten till staden. För att besvara detta har uppsatsen utgått från följande frågeställningar:

- ❖ Hur stort inflytande har invånarna över utformningen av Christiania?
- ❖ På vilket sätt har det här inflytandet påverkats av normaliseringsprocessen?
- ❖ Hur vill invånarna att utformningen av Christiania ska organiseras?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen är både rumsligt och tidsmässigt avgränsad. Rumsligt är den avgränsad till de dryga 32 hektar i centrala Köpenhamn som utgör Fristaden Christiania (se karta på s. 10). Den här rätt tydliga avgränsningen är resultatet av att jag ville etablera en så klar koppling som möjligt mellan uppsatsens teori och empiri. Anledningen till att valet föll på Christiania var att invånarna där tidigt tog tydligt avstånd från äganderätter, vilket är centralt för Lefebvres resonemang. Samtidigt finns det en koppling till De Soto genom den här formaliseringen som normaliseringsprocessen delvis försökt uppnå.

Det här är också anledningen till att uppsatsen är tidsmässigt begränsad till 2000-talet (2000-2016) då normaliseringsprocessen var som mest aktiv. ”[Å]ren från 2001 till 2010 var faktiskt en hård period. Den var behård, den var riktigt hård”, säger exempelvis en respondent.

2. Teoretisk ram

Syftet med det här kapitlet är att slå fast den teoretiska ramen. Kapitlet är uppdelat i två huvudsakliga delar varav den första redogör för Lefebvres ”rätten till staden” samt diskuterar olika perspektiv och tolkningar av densamma. Den andra delen av kapitlet fokuserar på formalisering och argumenten för och emot. Valet av teori motiveras också.

2.1 Rätten till staden

The city and the urban environment represent man's most consistent and on the whole, his most successful attempt to remake the world he lives in more after his heart's desire. But, if the city is the world which man created, it is the world in which he is henceforth condemned to live. Thus, indirectly, and without any clear sense of the nature of his task, in making the city man has remade himself. (Robert E. Park: i Harvey, 2012 s. 3-4)

”Rätten till staden” är, som nämnts, en revolutionär idé och slogan som myntades av Henri Lefebvre i *Le Droit à la ville* (1968). Det är på många sätt en idé med stor potential, men samtidigt en idé som inte är helt enkel att förstå. Därför har jag i det här avsnittet tagit hjälp av geografer och forskare som David Harvey (2012) och Mark Purcell (2002, 2013) m.fl. för att kunna förklara vad det är Lefebvre menar när han talar om rätten till staden samt hur den här idén kan användas för den här studiens ändamål. Men innan det måste vi bringa lite klarhet i hur Lefebvre tänker kring rättigheter, vad de är och hur de uppstår. Det kommer också vara nödvändigt att föra en diskussion kring vad Lefebvre menar med staden. Det här är dock enklare sagt än gjort. Kafui A. Attoh (2011, s. 674) skriver t.ex. att *“Lefebvre's notion of rights was sketchy at best, and, worse, the growing scholarship on the 'right to the city' offers little clarification”*. Trots att det är lite av en utmaning att använda rätten till staden finns det två huvudsakliga anledningar till varför jag gjort det. För det första är det en idé som aktualiserats inom geografiämnet under senare år, delvis genom David Harvey och andra anglosaxiska forskare och akademiker. För det andra kommer jag argumentera för att just rätten till staden erbjuder ett teoretiskt ramverk som gör det enklare att förstå och analysera Christiania. Men innan det lite bakgrund till idén.

Överlag advocerar Lefebvre för en mer holistisk förståelse av socialt liv och avstår därför från att reducera människor till deras klass, kön, etnicitet mm. Det här medför även att Lefebvres förståelse av staden skiljer sig något från mer traditionellt marxistiska uppfattningar som tenderar att betona den ekonomiska basen och kapitalistisk produktion som fundamentala för stadens utformning. Genom att istället fästa fokus vid rummet hoppades Lefebvre kunna uppnå

en förståelse av staden som är mer holistisk och komplex. (Purcell, 2013, s. 148) Samtidigt är Lefebvre närmast dualistisk i sin syn på staden. Han gör, som Purcell lyfter fram, skillnad på å ena sidan ”staden” och å andra sidan ”det urbana”. Staden är, enligt Lefebvre, det urbana reducerat till sina ekonomiska element, resultatet av kapitalistisk industrialisering. Det här tar sig uttryck i ägandestrukturen som Lefebvre menar dominerar alla andra anspråk på stadens ytor och driver ”produktionen av rum”. Likt arbetsfördelningen i en fabrik delas sedan staden upp i vad Lefebvre kallar ”habitat” och likt arbetarna som alieneras från sitt arbete enligt Marx alieneras invånarna från det urbana rummet enligt Lefebvre. På det här sättet är Lefebvre fortfarande väldigt mycket av en marxist om än inte en ortodox sådan. (Purcell, 2013, s. 145, 148-149) Urbaniseringen i sig kan ses som något som produceras vilket, i så fall, även möjliggör klassbaserad exploatering. (Harvey, 2012, s. 129)

Lefebvre har också ett lite speciellt förhållande till rättigheter. För honom är de aldrig givna utan alltid resultatet av en politisk kamp av något slag, ett utfall från ett kollektivt anspråk från medborgarna. Av den anledningen menar Lefebvre också att de alltid är föremål för en (eventuell) fortsatt kamp. Det intressanta att lyfta fram i den här diskussionen är dock att Lefebvre visar ett mycket större intresse för *medborgarskap* och *rättigheter* än marxister generellt brukar även om han, som Purcell pekar ut, erkänner att rättigheter i regel brukar associeras med någon sorts borgerligt projekt förknippat med en liberal demokrati inom ramarna för nationalstaten. (Purcell, 2013, s. 146) Det här projektet härstammar i sin tur tillbaka till den franska revolutionen och *La déclaration des droits de l'homme et du citoyen* (deklarationen om människans och medborgarens rättigheter) 1789. Lefebvre argumenterade för att värdet i dessa rättigheter inte bör underskattas, men menade samtidigt att de är i brådskande behov av förnyelse. (Fernandes, 2007, s. 205-207) Lefebvre argumenterar för att det går att återerövra den revolutionära potentialen i det här projektet genom att artikulera nya rättigheter, vilket Lefebvre också gör. De här nya rättigheterna (däribland rätten till staden) är politiska anspråk som kommer kräva både mobilisering och kamp och det är just det Lefebvre vill initiera. (Purcell, 2013, s. 146) Rätten till staden bör, som Peter Marcuse (2009, s. 193) påpekar, ses som en moralisk snarare än en juridisk rättighet. Samtidigt väcks det en massa frågor kring vilken typ av rättigheter, vems rättigheter osv. som det är frågan om. Attoh (2011, s. 674) ringar in tre övergripande rättigheter som kan sägas ingå i rätten till staden: rätten att befolka staden, rätten att producera urbant liv (på nya sätt, fria från bytesvärdet) samt rätten att inte bli alienerad, men som Attoh och även Marcuse skriver är det svårt att avgöra exakt vilka rättigheter som inkluderas i rätten till staden.

Purcell (2013, s. 141) menar att det finns en tendens hos tolkningar av rätten till staden att bli för generella: *"the right to the city seems to be at the same time everything and nothing"*, som han uttrycker det. Samtidigt menar han att vi inte heller bör gå för långt i den andra riktningen och bli för snäva i vår förståelse. Vanligt är dock att rätten till staden nästan alltid tolkas som någon sorts kamp där invånarnas rättigheter står mot äganderätterna, men det är först när vi studerar rätten till staden inom sitt sammanhang av Lefebvres samlade arbete, betonar Purcell (2013, s. 142), som vi får den kanske mest radikala definitionen av rätten till staden. Lefebvre är ambitiös i sin vision och Purcell menar att det finns en djup klyfta mellan den här radikala definitionen av rätten till staden och mera samtida initiativ som går under sloganen. Lefebvre ser inte rätten till staden (till skillnad från de här samtida initiativen) som något som kan verka inom ramarna för en liberal demokrati, det är ingenting som kan uppnås och sedan lämnas därhän. Rätten till staden är, enligt den här radikala tolkningen, ett rop att påbörja en kamp som syftar till att gå bortom både staten och kapitalismen. Som Purcell skriver: *"Lefebvre's political and intellectual project was to offer critique of existing society in order to open up a path to another society, a possible world beyond capitalism, the state and consumer society"*. (Purcell, 2013, s. 141-142, 144)

Lefebvre beskriver rätten till staden som både ett *rop* och ett *krav*. Marcuse (2009, s. 190) tolkar den här uppdelningen som ett kall på *"det nödvändiga"* (ropet) och *"något mer"* (kravet). Harvey är lite mer specifik i *Rebel Cities* (2012, s. x) och menar att ropet kommer från vad han kallar *"den existentiella smärtan"* som skapats av stadens kris medan kravet i sin tur handlar om att möta den krisen och skapa ett bättre alternativ. Harvey betonar också, likt Purcell, det radikala budskapet som rätten till staden rymmer om att fundamentalt omstrukturera maktrelationerna som styr urbaniseringen: *"To claim the right to the city in the sense I mean it here is to claim some kind of shaping power over the processes of urbanization, over the ways in which our cities are made and remade, and to do so in a fundamental and radical way"*. (Harvey, 2012, s. 5) I praktiken handlar det här om att, som Purcell (2002, s. 101-102) skriver, ge ökade maktbefogenheter till invånarna på bekostnad av staten och kapitalet. Rätten till staden handlar således, som Marcuse (2009, s. 193) påpekar, inte nödvändigtvis om att göra anspråk på den befintliga staden, utan på framtidens stad.

Attoh intar en något mer skeptisk position, han kan föreställa sig de möjligheter som rätten till staden kan tänkas rymma så som rätten till hushåll, rätten från polisvåld, rätten att delta i urban design och planering osv. Men han argumenterar också för att skillnader i hur rättigheter definieras och vilka former de tar utgör ett problem som är av avgörande betydelse. Han menar

att den här radikala öppenheten som rätten till staden medför oundvikligen skulle resultera i att rättigheter inte bara kolliderar utan även skulle visa sig vara oförenliga med varandra. Som exempel ställer han rätten till transport mot rätten till en grön stad, om man infriar den förstnämnda med ökade koldioxidutsläpp som bieffekt kommer det inskränka rätten till det sistnämnda. Attoh menar att det fortfarande finns mycket arbete kvar att göra för att kunna hantera de former rättigheter kan tänkas ta och hävdar dessutom att rätten till staden inte erbjuder oss någon större hjälp att navigera mellan de här olika formerna. Likt Purcell betonar han att rätten till staden förblir ett begrepp som kan tolkas på en mängd olika sätt och att den öppenhet som begreppet medför kommer skapa inkonsekvenser och motsägelser. Om vi dessutom jämför olika akademikers arbeten med utgångspunkt i rätten till staden, skriver Attoh, framstår begreppet mer som förvirrat än hjälpsamt. (Attoh, 2011, s. 674-676)

Det är i det här stadiet som jag vill föra in Christiania i sammanhanget. Mycket av det här avsnittet har hittills präglats av en teoretisk redogörelse och diskussion, men jag tror att rätten till staden blir enklare att hantera om man introducerar mer empiri och betonar äganderätternas betydelse i Lefebvres resonemang. Lefebvre ser äganderätter som en form av expropriering där urbant rum, orättfärdigt, tas från invånarna och omfördelas till fastighetsägare. Äganderätter är centrala för hans resonemang. Invånarna bör, säger Lefebvre, appropriera urbant rum för att avallienera det och göra det till sitt eget. Det här är invånarnas rätt, menar han. (Purcell, s. 148-149) Det här kan man argumentera för är vad man, mer eller mindre, gjort i Christiania. Genom att ockupera en del av staden och förändra det urbana landskapet tog man i någon mån också kontroll över urbaniseringsprocessen. Som vi kommer se i nästa kapitel etablerades Christiania som en autonom direktdemokrati där invånarna var fria att konstruera sina hem och det offentliga rummet i samråd med varandra utan att ta hänsyn till diverse ägandestrukturer. Ole Lykke Andersen (föreståndare för Christianias arkiv) berättar t.ex. att äganderätter var något man frånsade sig och att det gjorts att man betraktats som, ursäkta språket, ”ett jävla problemområde”. Det som fick mig att börja visa intresse för just rätten till staden var att det verkade finnas en möjlighet att hitta en nära koppling mellan teori och empiri genom vilket jag skulle kunna undersöka mitt problem, särskilt om det finns en konflikt som synliggjorts genom den här normaliseringsprocessen som även den tas upp i nästa kapitel.

För att sammanfatta kan man säga att rätten till staden är ett mångtydigt och komplext begrepp vars innebörd beror lite på vilken tolkning man gör. Flera av de perspektiven som lagts fram i det här avsnittet är positiva till möjligheterna som ryms inom begreppet, men samtidigt förblir det till viss del otydligt och motsägelsefullt som t.ex. Attoh tar upp. Men sett i sitt sammanhang

av Lefebvres större projekt och även i sitt tidsmässiga sammanhang ur vilket den uppstod går det att urskilja vissa likheter mellan de teoretiska resonemangen kring rätten till staden och vad man åstadkommit i Christiania. Jag tror framförallt att äganderätterna är något som är värt att fokusera på i och med att de genomgående är väldigt centrala för Lefebvres resonemang. Vad jag strävar efter i den här uppsatsen är att bidra med en del empiri till den större teoretiska diskussionen om rätten till staden samtidigt som jag, med hjälp av Lefebvres resonemang, vill placera in Christiania i ett större teoretiskt sammanhang. Jag menar att rätten till staden kan ge en helt ny förståelse av Christiania. Som Purcell (2002, s. 100) skriver: *”realizing [the right to the city] would not mean the completion of a new urban revolution; rather, it would mark its beginning”*.

2.2 Formalisering

I Christiania har staten under 00-talet bedrivit den här så kallade ”normaliseringsprocessen” i syfte att normalisera fristaden (det här förklaras vidare i nästa kapitel). Normaliseringen har delvis handlat om att formalisera Christiania, framförallt genom att avskaffa den särskilda ”Christianialagen¹” från 1989 samt genom att införa någon sorts ägandestruktur för att invånarna ska kunna ta över det formella ägandet av området. Av den här anledningen är det viktigt att ägna ett textavsnitt åt ”formalisering” för att ge en bättre bild av vad det innebär och förståelse för hur det passar in i uppsatsen.

Idén om formalisering aktualiserades omkring det senaste sekelskiftet av Hernando De Soto i boken *The Mystery of Capital* (2001), då främst som en lösning till utvecklingsproblem i globala syd. Timothy Mitchell (2006) inleder med att ställa frågan: *”What does it mean today to say that groups of people or their activities exist outside the market?”* Anledningen till att Mitchell ställer den frågan är att vi i någon mån betraktar kapitalismen som ett världsomfattande system som kommit att dominera alla andra former av sociala och ekonomiska förhållanden, något som vi alla på något sätt är kopplade till via våra lokala och nationella ekonomier. Samtidigt lever inte bara uppfattningen av att det finns en yttre gräns för kapitalismen kvar, utan den har dessutom populariserats under senare år av bl.a. De Soto. Idén om att det finns en yttre gräns som skiljer det kapitalistiska från det icke-kapitalistiska, menar Mitchell, ger oss nya möjligheter att förstå och ”diagnostisera” de problem som länder i globala syd upplever.

---

¹ Christianialagen antogs av Folektinget som lag nr. 399 den 7 juni 1989 och legitimerade användandet av Christianiaområdet i enlighet med rikstäckandedirektivet (landsplandirektivet) och detaljplanen (lokalplanen).

De Soto menar att anledningen till att flera länder i andra och tredje världen inte lyckats implementera kapitalismen med samma ekonomiska framgång som väst är att stora delar av deras tillgångar ligger utanför den formella ekonomin. Det finns alltså en reservoar av vad De Soto kallar ”dött” kapital som man inte lyckats omvandlas till ”levande” eller ”flytande” kapital. (Mitchell, 2006, s. 1-2) Om man inte kan producera kapital kan man inte heller öka produktiviteten hos arbetskraften eller det nationella välståndet. Lösningen på det här problemet, menar De Soto, är formalisering. Genom formalisering går en fastighet från att endast ha existerat i strikt materiell mening till att också existera som ett ekonomiskt och socialt koncept. Han argumenterar för att värdet lagrat i ett hus kan aktiveras och ”väckas” genom den här processen på liknande sätt som energi kan utvinnas ur en flod. Det här innebär att man går från att bara se sitt hus som en sorts skydd från elementen till att se det som en tillgång i form av levande kapital. (De Soto, 2001, s. 5, 47-48) Medan Lefebvre förespråkar en övergång från bytesvärde till bruksvärde gör De Soto precis tvärt om. Om jag får vika av ett tag vill jag lyfta fram den här kontrasten. Vad som ledde mig till att använda just de här två motsatta koncepten (formalisering och rätten till staden) var att båda kan observeras i Christiania trots att de är så tydliga motpoler. Kan de här två koncepten fortsätta finnas på samma plats i någon sorts dialektisk samexistens eller kommer den ena att konsumera den andra? Det är en fråga som är svår att svara på, men man kan i alla fall anta att någon sorts kamp bör utkämpas mellan dem.

För att återgå till De Soto uppnår formaliseringen av bostäder, enligt honom, ett antal saker. Det viktigaste är förmodligen produktionen av kapital. Genom att t.ex. ta ut ett lån med sin bostad som säkerhet kan man investera i (för enkelhetens skull) sin bostad vilket, om genomfört framgångsrikt, kommer öka värdet på fastigheten. (De Soto, 2001, s. 48-49) De Soto menar, trots allt, att ett av de mest framgångsrika inslagen i västerländska ekonomier varit förekomsten av äganderätter. (Mitchell, 2006, s. 5)

Något som lockar med De Sotos resonemang är att han är förhållandevis positiv till möjligheterna för utveckling i globala syd. Han argumenterar bl.a. för att oreglerad ekonomisk aktivitet är mer dynamisk och effektiv än reglerad, vilket innebär att en stor informell sektor inte är något negativt utan snarare ett väntat resultat till följd av en överbyråkratisk formell ekonomi. (Mitchell, 2006, s. 4) Men De Soto har även fått utstå en del kritik för sin teori, särskilt efter finanskrisen 2007/2008 som utlöstes av en övervärderad och överbelånad bostadsmarknad i USA och som resulterade i flera år av recession. De Soto har dock bibehållit en del stöd för sin teori och fortsatt argumentera för sin sak, vilket också kritiserats. Geoffrey Payne, Alain Durand-Lasserve och Carole Rakodi (2009, s. 445) skriver t.ex. att: ”*While de*

Soto's claims and evidence have been widely criticized by the overwhelming majority of academic and professional observers on conceptual, ideological and methodological grounds, clearly his politically supported bandwagon rolls on regardless". De menar bl.a. att äganderätter för fattigare invånare inte är att uppmuntra eftersom de saknar tillräckligt höga inkomster för att hantera långsiktiga finansiella åtaganden. (Payne, Durand-Lasserve och Rakodi, 2009, s. 443-445, 459)

För att försöka skjuta lite håll i de antaganden som De Sotos resonemang vilar på använder sig Brett Christophers (2010) av David Harveys arbete från 70-talet och början av 80-talet. Han lyfter fram Harveys argument (ursprungligen från Marx) att fastigheter inte är en genuin källa för att skapa värde, istället är t.ex. hyror ett sätt att flytta omkring värde som fortfarande måste skapas genom traditionell kapitalistisk produktion. Den här tendensen att börja betrakta fastigheter som en finansiell tillgång är därmed inte helt oproblematiskt. (Christophers, 2010, s. 94-95)

Avslutningsvis kan man nämna att det här är en process som varit aktiv i Christiania relativt nyligen vilket gör det intressant att utvärdera vad resultaten är och om det är De Soto eller hans kritiker som haft mest "rätt" i det här området som i vissa avseenden är att betrakta som icke-kapitalistiskt.

2.3 Alternativa teorier

Innan vi lämnar det här kapitlet är det värt att nämna några andra, alternativa teorier som hade kunnat användas i den här studien och varför de valdes bort. En intressant diskussion under senare år har varit den om *kreativa utrymmen*, vad de innebär och vad som konstituerar en kreativ ekonomi. Christiania är definitivt intressant i det här avseendet; Christiania Smedies VD, Risenga Manghezi, talar t.ex. i resultatet om kreativitet som något centralt för Christiania. Det här har dock redan undersökts rätt nyligen av Alberto Vanolo (2013). Ett annat intressant grepp hade varit att använda sig av *blandstaden* (Jacobs, 2002/1961) för att studera Christiania. Som jag nämner i nästa kapitel är Christiania en plats av kontraster och en plats där många olika människor med olika bakgrund möts. Det här var något som t.ex. Britta Lillesøe (ordförande för Christianias kulturförening) tog upp under min intervju med henne. Christiania skulle också vara ett intressant område för att studera det "*offentliga rummet*", det här hade dessutom kunnat fungera bra i kombination med rätten till staden. Don Mitchell (2003) har t.ex. arbetat med att utveckla rätten till staden genom att studera offentliga utrymmen. Christiania är ju en plats där man tillåts göra lite mer i offentligheten, t.ex. välkomnar man

graffittikonstnärer. De här perspektiven hade alla varit väldigt intressanta, men anledningen till att jag valde formalisering och rätten till staden var för att den kombinationen kunde tänkas fungera väldigt bra ihop, speciellt om man fokuserar på normaliseringsprocessen.

3. Studieområde

Idet här kapitlet får vi en introduktion till uppsatsens studieområde: Fristaden Christiania. Jag inleder med en beskrivning av Christiania tillsammans med en del grundläggande information om fristaden innan jag går vidare och ger en beskrivning av normaliseringsprocessen.

3.1 En introduktion till fristaden

I dagsläget rymmer Christiania omkring 800 individer och 325 byggnader på en yta av ca 32 hektar. (Byggningsstyrelsen, 2013) Genom en ockupationsaktion 1971 lyckades en grupp aktivister ta kontroll över ett övergivet militärdistrikt i centrala Köpenhamn där de grundade Fristaden Christiania som tillflyktsort för alla möjliga marginaliserade samhällsgrupper. (Vanolo, 2013, s. 1788-1789) 1973 beviljades Christiania dessutom status som ett ”socialt experiment” av staten för tre år framöver (Thörn, 2012, s. 153). Inspirerade av tidsandans proteströrelse, anarkism och husockupationer började man snart förändra den urbana strukturen och skapa nytt urbant rum oberoende från både staten och kapitalet för att tillhandahålla husrum, arbetsplatser och andra utrymmen som är nödvändiga för urbant liv. (Vanolo, 2013, s. 1785, 1789) Christiania blev tidigt en plats för lek och experimentell utforskning genom att ge utlopp för människors fantasi och kreativitet.

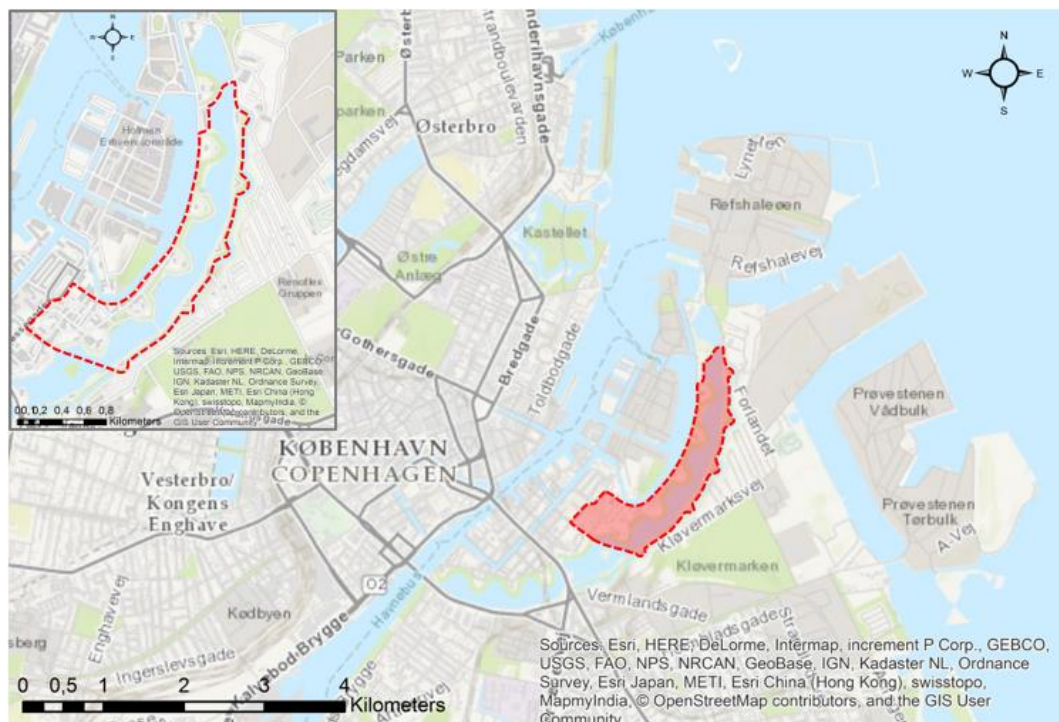

Figure 1 Christiania as situated in Christianshavn, Copenhagen (cartography by author)

Man lekte med det urbana och byggde tidigt små domer, pyramider, hus av flaskor mm. som utmanade distriktets gamla former och färger. En respondent berättar exempelvis om att man kunde komma över en dörr eller ett fönster från något rivningsprojekt som inspirerade en till att börja föreställa sig hur den här dörren eller det här fönstret skulle passa in i ett hus. Man tog tillvara på vad man kom över och improviserade för att lösa problem. Spår av den här kreativa friheten går fortfarande att observera i landskapet som graffiti eller unika och ibland egendomliga huskonstruktioner. Även om den här tidiga typen av radikal omvandling kanske inte är lika aktiv eller intensiv längre är det ändå något som urskiljer Christiania från omgivningen. *”Det er anderledes, det er en anden kultur, vi har en egen kultur her”*, som en respondent berättar när jag påpekar det visuella intryck Christiania gjort på mig.

Figure 2 Colourful and unique architecture in central Christiania (photos by author, March 2016)

Att man ockuperade marken och frånsade sig äganderätter blev en viktig del av den här kulturen. I ett tal från 2012 berättar t.ex. Risenga Manghezi (VD Christiania Smedie) att *”our very identity is pinned up on the fact that we don’t own the land that we’ve squatted...”* (Manghezi, 2012), och även om man numera äger dryga sju hektar av Christianiaområdet (de centrala delarna) och hyr resten², gör man det ändå gemensamt via en stiftelse (Byggningsstyrelsen, 2013). Man äger alltså inte sitt individuella hus, utan om man flyttar lämnar man bara sitt hus och sedan tar området hand om det tills det att man hittar någon som kan ta över huset. (Ole Lykke Andersen, 04/04/2016)

Christiania lämnades (för det mesta) ifred under den första tiden trots vissa sporadiska konfrontationer med polisen. (Amouroux, 2007, s. 112) Men det är samtidigt viktigt att komma

---

² De delarna man hyr utgörs av vallgravssystemet vilka är av historiskt intresse för den danska staten.

ihåg att den här typen av samhällen opererar och utvecklas under ständiga hot från statliga och kapitalistiska krafter. I det föregående kapitlet förklarades hur rättigheter, enligt Lefebvre, uppnås genom kamp men att de just därför också alltid är föremål för fortsatt kamp. ”*Those who create an interesting and simulating everyday neighborhood life*”, skriver t.ex. Harvey (2012, s. 78), ”*lose it to the predatory practices of the real estate entrepreneurs, the financiers and upper class consumers bereft of any urban social imagination*”. Men slutligen, efter år av ovisshet och hot om avhysningar, etablerades den här ”Christianialag” (som nämnts) 1989 vilket tillfälligt garanterade fristadens överlevnad (Thörn, 2012, s. 153). Den här lagen varade sedan fram till 2004 då den avskaffades under normaliseringen (Coppola och Vanolo, 2015, s. 1158).

Christiania är sedan dess organiserat genom den här stiftelsen, vilket medfört att man kunnat bevara sina interna strukturer. Områdets självstyre kan beskrivas som en autonom direktdemokrati där beslut tas i konsensus på diverse möten. Den viktigaste och mest grundläggande typen av möte är ”områdesmötena” som hålls den tredje tisdagen varje månad i var och ett av Christianias 14 olika områden. Områdesmötena sköter mycket av det vardagliga upprätthållandet av fristaden, men är även centrala för organisationen av hela fristaden.

Varje område väljer nämligen en person som ska gå på ett byggnadsmöte den första tisdagen varje månad och en person som ska gå på ett ekonomimöte den andra tisdagen varje månad. Byggnadsmötena behandlar Christianias infrastruktur, avloppssystem, elektricitet osv. medan ekonomimötet sköter den gemensamma ekonomin. Utöver det här väljer man också en person som ska ingå i en speciell kontaktgrupp som sköter Christianias kontakter med kommunen, staten osv. Totalt väljer man alltså tre personer från varje område. De här personerna återger sedan vad som sagts på respektive möte under områdesmötena så att invånarna hålls informerade samtidigt som de har en möjlighet att ställa frågor och vädra åsikter. Det här kan sägas vara den vanliga strukturen, men i särskilda fall kan det även hållas stora gemensamhetsmöten för hela Christiania. Hur vanligt förekommande de är varierar; oftast hålls gemensamhetsmöten bara om det är något stort problem som uppkommit eller om man behöver fatta viktiga beslut, t.ex. i förhandlingar med staten eller kommunen. Gemensamhetsmötena hålls i en stor byggnad som kallas ”Grå hallen” och är öppna för alla christianiter att delta i. (Coppola och Vanolo, 2015, s. 1157; Ole Lykke Andersen, 04/04/2016)

De centrala delarna av Christiania (som ägs via den här stiftelsen) utgörs till största del av gamla tegelbyggnader som Grå hallen och Fredens Ark vilka fanns på platsen redan 1971. I det

här området återfinns även Christianias kommersiella och sociala centrumområde kring Pusher Street. Här ligger flera av Christianias välkända cykelaffärer tillsammans med frisörsalonger, butiker, restauranger, barer och fik av olika slag. Men Pusher Street är också hem för Christianias, eller kanske till och med Köpenhamns, haschmarknad. På flera sätt påminner den här delen av Christiania oss om fristadens tidiga historia: drogliberalismen, de politiska budskapen på väggarna och 70-talshits som *We Are Family* av Sister Sledge och Dire Straits *Sultans of Swing* vilka kan höras i bakgrunden. Jag vill dock argumentera för att fristaden är mycket mer komplex än så. Inte nog med att Christianias centrum visar upp en blandning av kapitalism och anarkism, gemenskap och självständighet, motstånd och samarbete, när jag promenerar ut mot Christianias mer perifera, rurala delar synliggörs ytterligare en skarp kontrast.

Asfaltsvägarna och kullerstenen övertas av grus och Mark Knopflers gitarrgnetande ersätts snart av fågelkvitter och en stillhet (eller kanske borde jag snarare säga "the sound of silence" nu när vi ändå är inne på 70-talshits?). De här mer rurala delarna som ligger belägna på de gamla försvarsvallarna demonstrerar inte bara en skarp kontrast till centrumområdet utan även en intern mångfald. Å ena sidan påminner doften av bränt trä och högarna av bråte mig om kåkstäderna i globala syd, å andra sidan blir jag så tagen av skönheten och originaliteten hos flera av de unika kreationerna att jag inte kan göra annat än hålla lite utkik efter Kevin McCloud från det brittiska tv-programmet *Grand Designs*. Han dök inte upp, men Christiania visar ändå upp en imponerande mångfald för ett så litet område mitt i Köpenhamn. Det är sannerligen en plats präglad av kontraster och mångfald på flera sätt.

Figure 3 Rural and urban Christiania (photos by author, march 2016)

En respondent liknar Christiania vid en ruta i ett stort lapptäcke, för Christiania är, trots sin konsensusdemokrati och sin ägandestruktur, ändå en del av Köpenhamn. Samtidigt är alla rutor i ett lapptäcke olika. Som respondenten berättar finns det platsspecifika regler på sjukhus, i sportarenor, hos olika institutioner och så även i Christiania. Jag skulle dessutom vilja föreslå att den här ”Christianiarutan” går att betrakta som ett täcke i sig med sina rurala och urbana sidor såväl som den väldigt kapitalistiska haschmarknaden mitt i den här ”liberala anarkismen”.

Men trots att Christiania på många sätt fortfarande sticker ut från sin omgivning har fristaden blivit mindre radikal och mer formell under senare decennier. I min intervju med Ole (04/04/2016) berättar han att det inte finns samma spelutrymme som förr och att Christiania inte längre är ett politiskt element. ”*Christiania har blivit lagligt*”, säger han och hänvisar till överenskommelsen med staten: ”*Det är i princip ett direkt avtal där det står si och så, det är liksom ingenting att förhandla om längre*”. Så även om Christiania bevarat sina interna strukturer och, till viss del, sin kultur har den här ”radikala” delen ändå trubbats av under åren.

3.2 Normaliseringen av Christiania

Aha! Now we see the violence inherent in the system! Come and see the violence inherent in the system! Help, help, I'm being repressed!

— “Dennis”: *Monty Python and the Holy Grail* (1975)

Under de tidiga morgontimmarna tisdagen den 16 mars 2004 väcktes omkring 45 pushers till följd av en koordinerad polisaktion kallad ”Project Clean Sweep”. Under den här aktionen jämnas båsen på Christianias haschmarknad med marken och under de närmaste dagarna togs ett 70-tal personer i förvar. De här uppgifterna från Christa Amouroux (2007) är rätt symptomatiska för den här perioden. Polisrazzior var en del av den borgerliga Rasmussen-regeringens intensiva normaliseringsprocess av Christiania under 00-talet som innefattade att polisen periodvis gick in och beslagtogs droger, blockerade Pusher Street osv. (Amouroux, 2007, s. 108-109) Det här var resultatet av en lag³ från 2004 som specifikt riktades mot innehav och försäljning av hasch genom att introducera två signifikanta förändringar. För det första ändrades straffet för innehav av hasch för eget bruk (10 gram eller mindre) från en varning till böter på 70 euros (vilket sedermera fyrdubblades 2007⁴). För det andra infördes hårdare straff för försäljning av hasch (av de första 33 personerna att dömas till fängelse efter den initiala

---

³ Lag nr. 445 från 26 february, 2004: Lov om ændring af lov om euforiserende stoffer og straffuldbyrdelsesloven, Skærpet indsats mod narko mv. (Skarpere insatser mot droger).

⁴ Lag nr. 201 från 28 mars, 2007: Lov om ændring af lov om euforiserende stoffer, straffeloven, lov om fuldbyrdelse af straf m.v. og retsplejeloven. (Ändring av lagen om narkotika, strafflagen, lagen om verkställande av straff etc. och rättskipningslagen).

razzian var genomsnittet 15 månader). Polisen (eller *beväpnade byråkrater* som David Graeber (2015, s. 73) kallar dem) fick även utökade befogenheter att utföra kroppsvisiteringar, hindra människor från att röra sig fritt på vissa platser samt att beslagta pengar som misstänktes komma från försäljning av droger. (Moeller, 2009, s. 339-340)

Den här utvecklingen bör ses som en del av den danska neoliberal diskursen av ekonomisk liberalism och kulturell konservatism. Genom en process som Coppola och Vanolo (2015, s. 1158) refererar till som "othering" föreslog regeringen att integrationen i det danska samhället misslyckats pga. inneboende kulturella skillnader mellan "normala danskar" och "de andra". Framst innefattade den här processen av "othering" muslimska invandrare, men även andra grupper som inte var att betraktad som "normala", laglydiga medborgare inkluderades, så som Christianias invånare. (Coppola och Vanolo, 2015, s. 1158) Rasmussens plan för att "städa upp" och normalisera Christiania begränsades därför inte till krafttagen mot haschmarknaden utan innefattade även privatiseringen av Christianias affärsverksamheter och boenden. Utöver den illegala försäljningen av hasch identifierades ytterligare två överträdelser som ansågs placera Christiania utanför det danska samhället: en vägran att betala skatter samt olovligt etablerande av bostadskollektiv och kollektiva affärsverksamheter på statlig mark.

Stängningen av Pusher Street var det första steget mot normalisering och det åstadkom ett flertal viktiga resultat. För det första lyckades man destabilisera Köpenhamns haschmarkand genom att stänga ner den centrala och öppna handeln i Christiania vilket också splittrade invånarna mellan de som stöttade och de som var emot försäljarna. För det andra lyckades man lamslå den lokala ekonomin och minska antalet besökare till fristaden. Det andra steget i normaliseringsprocessen var tänkt att kommersialisera och privatisera området så att det skulle kunna uppgå i övriga Köpenhamn. (Amouroux, 2007, s. 112-113, 117)

Under the Normalization Plan Christiania's social space — symbolized by personal freedom, autonomy and low consumption — is being reorganized into a neoliberal spatiality. This neoliberal spatiality will commodify the social space by transforming it into a marketable, manageable, and integrated part of the cityscape. If successful, this "Cappuccino Quarter" will displace Christianitter with their contentious, disorderly, and critical lifeways by raising their rents to market value and policing them into silence. (Amouroux, 2007, s. 116)

Det här skedde dock inte utan motstånd. Christianiterna svarade bl.a. med att stänga ner hela Christianiaområdet under en begränsad tid i en sorts protest mot regeringen; Risenga berättar t.ex. i sitt tal om den här aktionen och dess syfte:

Now, when we closed down our community we wanted to show the world what it would be like if our area was privately owned, if we put up fences and “do not trespass” signs and you had to pay a fee or ring a doorbell to come in. But standing at the gates I started to realise that it was not just a message to people outside, it was a message to ourselves. And that message was: you can’t own this place, it belongs to everybody. [...] We could feel this movement of people that had suddenly been stopped. It was like it wasn’t the same anymore. It was like we missed their vibration. We miss those people who come every day and help us create and invent this place. (Manghezi, 2012)

Brytpunkten kom också 2011 då staten erbjöd Christiania att kollektivt köpa delar av området för 76 miljoner DKK. Christiania accepterade 2012 och lyckades genom ett lån få ihop den initiala summan för att avtalet skulle bli giltigt. Christiania är sedan dess organiserat genom den här stiftelsen (som nämndes i förra avsnittet) vilket inneburit att Christiania kunnat bevara en viss mån av självständighet samt lyckats undvika storskaliga rivningsprojekt även om ett fåtal byggnader på försvarsvallarna behövts rivas pga. områdets historiska värde och k-märkning. Det här avtalet betyder dock inte att normaliseringen är avvärd, exempelvis måste alla nya byggnadsprojekt i Christiania numera följa samma lagstiftning som i övriga Köpenhamn. Avtalet, menar vissa, riskerar att låta kulturell och social normalisering slå rot i fristaden genom gentrifiering och kommersialisering. (Coppola och Vanolo, 2015, s. 1159, 1161, 1163) Som en respondent formulerade det: *”[Christiania]’s been here for over 40 years and suddenly we’re institutionalising ourselves and making rules out of our own rules and something is lost in that process”*.

4. Metod

En av de viktigaste delarna för att uppnå kraven på vetenskaplighet i ett sådant här projekt är metoden (även om det kanske inte är det roligaste att läsa om alla gånger). Här presenteras och motiveras vilket tillvägagångssätt som använts under studien. Det här följs av en diskussion kring metodens genomförande, begränsningar och svagheter såväl som ett avsnitt om källkritik.

4.1 Forskningsdesign och motivering

Det finns en uppsjö av metoder att tillgå när man initierar ett projekt som detta. Vilken metod man slutligen bestämmer sig för och hur man går till väga för att genomföra den har en monumental inverkan på resultatets trovärdighet, kvalitet och generaliserbarhet. Eftersom det dessutom är nästintill omöjligt att byta metod när man väl påbörjat studien är det ytterst viktigt att grundligt studera hela sitt metodarsenal och noga planera genomförandet innan man kastar sig ut i fält. Det finns lyckligtvis mängder med bra studentlitteratur (Baxter och Eyles, 1997; DeLyser et al, 2010; Esaiasson et al., 2012; Flyvbjerg, 2006; Kaijser och Öhlander, 1999) som jag använt för att säkerställa en sorts grundläggande vetenskaplighet.

Denna studie intar en kvalitativ ansats, mestadels eftersom jag finner det roligare att arbeta med den typen av problem. Jag är nämligen av åsikten att valet av kvantitativa respektive kvalitativa metoder måste vara grundligt förankrat i vilka frågor man hoppas besvara. I mitt fall känner jag en dragning till mer kvalitativa forskningsfrågor om de processer genom vilka platser skapas och ges mening av människorna som befolkar dem och det kräver kvalitativa metoder för att besvara. Det är dock inte detsamma som att säga att kvantitativa metoder inte kan vara hjälpsamma, men för att utforska och vrida och vända på begrepp så svårdefinierat som "rätten till staden" tycker jag att kvalitativa metoder har mer att erbjuda eftersom man inte låser sig vid diverse variabler eller dylikt. "Verkligheten" är, i den här typen av sammanhang och enligt min mening, för komplex och rörig för kvantitativa metoder. Inom kvalitativ forskning finns däremot en dragningskraft mot att snöa in sig i konversationer och interaktioner med människor för att höra deras verklighet, men samtidigt en annan dragningskraft mot de abstrakta och teoribyggande. Den kvalitativa forskningsprocessen befinner sig i en ständig dragkamp mellan dessa två krafter som forskaren måste förhålla sig till och det här menar jag är ett arbetssätt som är väl anpassat för att undersöka den här typen av filosofiska begrepp som rätten till staden trots allt är. (Herbert, 2010, s. 74-75, 79)

Det ska också nämnas här att den här studien är något av en fallstudie, dvs. att man studerar ett fall av någon företeelse (normalisering i mitt sammanhang). Som jag ser det finns det två huvudsakliga fördelar med att använda sig av en fallstudie. För det första är kontextbunden kunskap nödvändig för att förstå mänskligt beteende, bara regelbunden teoretisk kunskap räcker inte. För det andra är det ett nödvändigt inslag i forskarens (eller i det här fallet *studentens*) egen förståelse. (Flyvbjerg, 2006) Det finns dock en hel del kritik mot fallstudien som metod som inte kan lämnas oemotsagda (se exempelvis Dogan och Pelassy (1990) eller Giddens, (1984) i Flyvbjerg, 2006). För att bemöta den här kritiken kommer jag referera en hel del till Brent Flyvbjerg (2006) och hans arbete vars slutsatser jag delar.

Den huvudsakliga kritiken mot fallstudien är att den inte kan ge generaliserbar kunskap, oberoende av kontexten den är utförd i. Detta är till viss del fel. Det beror helt på vilket fall vi talar om och hur studien genomförts. Att noga välja ut ett fall och studera det är mer kostnads- och tidseffektivt än att studera en rad olika fall genom en serie av diverse variabler med slumpmässiga urval från stora urvalsramar. Fallstudier passar ypperligt för att testa vad Karl Popper (2005/1934) menade med en teoris *falsifierbarhet*. Med andra ord kan man säga att det räcker med ett exempel, ett fall, som går emot rådande teori för att motbevisa den. Fallstudien har därför inte alls, som påstås, en bekräftelsebias inbyggd i sig, utan kan lika gärna användas för att genomföra ett av de tuffaste test en teori kan utsättas för. (Flyvbjerg, 2006, s. 221, 223, 226-228) I praktiken har mitt fall undersökts med hjälp av en kombination av samtalsintervjuer och direktobservationer, vilket är ett ganska vanligt tillvägagångssätt i sådan här fall.

Samtalsintervjuer utgör egentligen kärnan av den här uppsatsens empiri. I och med att begrepp som "rätten till staden" och "formalisering" är svåra och klumpiga att operationalisera ville jag ha en metod som är öppen för att registrera svar som är oväntade. Samtalsintervjuer erbjuder dessutom möjligheten att hela tiden gå vidare och följa upp saker och ting med följdfrågor under samtalet. (Esaiasson et al., 2012, s. 251-252) För att uppnå den här effekten har vad man brukar kalla *semistrukturerade intervjuer* använts, dvs. att samtalet är fritt att utvecklas även om det grundar sig i färdigformulerade frågor.

Observationer är en metod som kan fungera som komplement till samtalsintervjuer dels pga. att de, som Billy Ehn (1981, s.43: i Kaijser och Öhlander, 1999, s. 73) påpekade, är något människor ägnar sig åt ständigt. I forskningssammanhang behöver man dock vara medveten om vilken typ av observation man använder sig av. I linje med resonemanget om "öppenhet" för fältet kan man med kvalitativa intervjuer pendla mellan deltagande och icke-deltagande

observationer. Man kan således befinna sig någonstans mellan ett samtal och en observation. Förutom den här flexibilitetens praktiska användbarhet i fält kan observationer ge resultat som samtalen missat. Man kan t.ex. fånga vissa företeelser, vardagssysslor mm. som kanske är så självklara att människor inte tänker på dem eller överväger att berätta om i samtalsintervjuer. Om inte annat kan observationer, som Kaijser och Öhlander skriver, ge upphov till nya intervjufrågor eller hjälpa till att analysera resultatet. Med andra ord finns det inte så mycket att förlora på att också använda sig av direktobservationer. (Kaijser och Öhlander, 1999, s. 73-75, 78) I den här studien har observationer framförallt använts som underlag till samtalsintervjuerna eftersom det tillät mig ställa frågor om specifika platser eller företeelser som kunde tänkas vara relevanta för studien.

Urvalsprincipen för hela studien bygger, i kvalitativ anda, på strategiska urval. Studieområdet valdes t.ex. eftersom Christiania under flera år varit en central nod för motkultur i internationella sammanhang (Coppola och Vanolo, 2015, 1158). Men även respondenter valdes strategiskt snarare än slumpmässigt. Urvalet för den här metoden är trefaldigt. För det första skedde ett urval baserat på centralitet för att komma åt personer som kan tänkas vara särskilt informationsrika. Det andra urvalet följer naturligt efter det första eftersom det tillåter användandet av snöbollsprincipen. Slutligen, för att undvika att fastna i en eller två människors nätverk, valdes ytterligare respondenter ut strategiskt baserat på deras olikheter. Det övergripande syftet var således att försöka välja respondenter som är så olika varandra som möjligt snarare än att göra ett urval baserat på representation som syftar till generaliserbarhet. (Esaiasson et al., 2012, s. 258)

Avslutningsvis och innan vi går vidare till nästa avsnitt ska det också nämnas att ArcGIS använts för att framställa kartan som presenteras på sida 10 (figur 1).

4.2 Genomförande

Som geograf finns det något befriande i att arbeta med förstahandskällor, att gå ut i ”verkligheten” och upptäcka sitt eget material. Att komma hem med ömma fötter och haschdoftande kläder. Att, på något sätt, pendla mellan hopp och förtvivlan. Möjligheterna som fältet erbjuder innebär att beslut måste fattas ständigt, beslut som senare kommer påverka uppsatsens resultat och slutsatser. Det är därför som det är viktigt att försöka återge genomförandet så noga som möjligt.

Uppsatsens empiriska del genomfördes mellan den 29 mars och den 8 april 2016. Som ingångar till fältet användes fyra ”kanaler”. Innan fältarbetet inleddes etablerades två av de här kanalerna

via e-post med Kirsten på Christianias informationskontor "Nyt Forum" och Ole Lykke Andersen på Christianias arkiv. De två andra kanalerna var Christiania Smedie som söktes upp och besöktes på plats och den danska "Byggnadsstyrelsen" (Byggningsstyrelsen) som kontaktades via e-post under tiden i fält.

Väl på plats ägnades den första dagen (29 mars) helt åt att lära känna fältet och förbereda resten av studien. Dagen inleddes kl. 08:30 med en promenad som tog sin början i Christianias centrala delar för att sedan fortsätta ut i de mer perifera områdena av fristaden innan den åter ledde tillbaka in i centrumområdet där den avslutades kl. 12:00. Syftet med den här promenaden kan sägas vara trefaldigt: det första var helt enkelt att utveckla en bättre överblick och "känsla" för området, det andra handlade om att ta tillfället i akt att dokumentera fristaden i en serie bilder och slutligen var det också ett sätt att samla in underlag till framtida samtalsintervjuer. Ingen fast tidsram sattes utan planen var att promenera tills det att jag gått igenom så gott som hela Christiania. Efter den här öppna, ostrukturerade observationen besöktes Nyt Forum där ett snöbollsurval kunde användas för att komma i kontakt med Britta Lillesøe, ordförande i Christianias kulturförening. Mer sporadiska och kortare observationer genomfördes under hela perioden jag befann mig i fält för att bl.a. ge ytterligare platskännedom och möjlighet att komplettera bildserien från den första observationen.

Som nämnts tidigare i texten användes ett strategiskt urval för att välja ut respondenter. I slutändan resulterade det här i att totalt fem personer intervjuades. Samtliga intervjuer var semistrukturerade och genomfördes på dagtid i relativt formella miljöer som respondenterna valde så som kontor eller vardagsrum. Respondenterna fick även välja om intervjun skulle genomföras på danska/svenska eller på engelska. Syftet med det här var att respondenterna skulle känna sig så bekväma som möjligt. Med respondenternas godkännande spelades också samtalen in. Här följer nu en presentation av respondenterna i den ordningen de intervjuades:

- ❖ Kirsten, bott i Christiania i 36 år, anställd på Nyt Forum.
- ❖ Ole Lykke Andersen, bott i Christiania i 37 år, föreståndare för Christianias arkiv.
- ❖ Per, bott i Christiania i ca. 25 år, musiker och anställd på Nyt Forum.
- ❖ Britta Lillesøe, bott i Christiania sedan början av 70-talet och innan det i Sofiegården, ordförande i Christianias kulturförening.
- ❖ Risenga Manghezi, arbetat i Christiania i 11 år och bott där i 6 år, VD Christiania Smedie.

Ole, Britta och Risenga ansågs, pga. deras positioner, som särskilt informationsrika medan Kirsten och Per kan sägas representera mer ”vanliga” christianiter. Utöver respondenternas sysselsättning försökte jag hitta respondenter med olika kön liksom uppnå en spridning vad gäller hur länge respondenterna bott i Christiania.

Intervjun med Kirsten genomfördes på danska/svenska den 30 mars på Nyt Forums kontor i centrala Christiania. Intervjun tog dryga 20 minuter att genomföra utan några avbrott eller störningar. Nästa intervju som genomfördes var med Ole Lykke Andersen den 4 april i Christianias arkiv i Fredens ark på danska/svenska och varade en knapp halvtimme. Vi satt ensamma i ett kontor och intervjun kunde genomföras utan några störningsmoment. Samma dag intervjuades också Per på Nyt Forums kontor. Det här var den första intervjun som genomfördes på engelska och tog ungefär 20 minuter. Intervjun stördes dock av att det var rätt mycket aktivitet i lokalen från folk som höll på att förbereda ett möte vilket även stressade på intervjun mot slutet. Under intervjun var Per även tvungen att gå ifrån vid ett par tillfällen för att svara i telefonen.

Britta Lillesøe intervjuades på danska/svenska vid hennes köksbord i Laden den 6 april under en dryg timme. De språkmässiga skillnaderna gjorde dock att vi hade svårt att förstå varandra fullt ut. Britta verkade även rätt stressad och tankspridd under intervjun, något hon även förklarade att hon var. Intervjun var ändå mer informell än de tidigare och hade ett par avbrott pga. att det var andra människor som kom och gick.

Den sista personen att intervjuas var Risenga Manghezi på engelska den 7 april på Christiania Smedies kontor. Den här intervjun var, med sina knappa 14 minuter, den klart kortaste av dem alla. Detta berodde på att jag vid mitt första möte med Risenga hänvisats till ett tal han hållit under ett TEDx-event i Köpenhamn 2011. Under intervjun bad jag därför istället Risenga att utveckla några av de saker han talat om i sitt tal som var relevanta för studien.

Som nämndes i början av det här avsnittet var den danska Byggnadsstyrelsen en av ”kanalerna” som använts till fältet. Tyvärr ledde inte den här kanalen till några resultat eftersom ingen hos styrelsen hade möjlighet att ställa upp för en intervju eller svara på frågor via e-post. Utifrånperspektivet som det var tänkt att den här kanalen skulle bidra med utgår därför.

4.3 Alternativa metoder

Som läsaren säkerligen är införstådd med finns det mängder med olika sätt man kan genomföra intervjuer till en studie som denna på. En tanke jag lekte med under planeringsfasen av

fältarbetet var att gå omkring med respondenterna i området samtidigt som man genomförde intervjun. Tanken med den här metoden är att hela situationen ska kännas mindre formell för respondenten och att hon ska kunna inspireras av saker om hon ser i miljön. Det här är något som jag skulle hävda är särskilt relevant inom just geografiämnet pga. den vikt vi lägger vid rums- och tidsbegreppen. Men hursomhelst blev det inte så i det här fallet. Jag valde att istället låta respondenterna välja en plats som var bekväm för dem i förhoppningen om att det skulle få dem att känna sig mer avslappnade. När man som jag dessutom spelar in samtalen på ett annat språk än sitt eget (danska eller engelska) kan störande ljud från t.ex. vind eller andra människor fångas upp och försvårar arbetet med att transkribera materialet ytterligare.

Inledningsvis var det även tänkt att studien skulle inkorporera *fokusgrupper* för att ge en större förståelse för hur respondenterna tänker och talar i grupp. I en fokusgrupp intar ju forskaren en mer tillbakadragen roll vilket förhoppningsvis gör henne mer anonym och tillåter deltagarna att stimulera varandra under samtalet vilket kan ge andra resultat än vad hon fått från enskilda intervjuer. (Esaiasson et al., 2012, s. 318) Det svåra är dock att man måste hitta en tidpunkt då alla deltagarna har tid att träffas. I mitt fall var det här väldigt svårt eftersom många av respondenterna var väldigt upptagna samtidigt som jag kan tänka mig att de är lite trötta på att sitta i möten, vilket vissa av intervjuerna kanske vittnar lite om.

4.4 Begränsningar

Det är dessutom inte så enkelt som att jag gått ut i fält och hämtat in en massa bra information om verklighetens beskaffenheter som sedan objektivt presenteras inom ramarna för den här uppsatsen. Det finns mängder av problem och brister som försvårar det här arbetet (om det ens är objektiv kunskap man strävar efter). Kvalitativa forskare som djupgående gått in i diverse kulturella kontext vittnar om hur svårt det är, för att inte säga omöjligt, att konstruera generaliserbara teorier utifrån sina empiriska studier. Det är också därför som jag helt delar Steve Herberts syn på ödmjukhet inför våra egna tillkortakommanden, liksom de hos våra resultat och analyser:

No matter how broad our analytical scope, each of us is limited – by our histories, our failures to understand others fully, our lack of imagination. These realities force upon us a necessary modesty, an acceptance of the incompleteness of our analysis. (Herbert, 2010, s. 72)

Jag är själv väldigt mycket en del av produktionen av den data som ligger till grund för resultatet som presenteras i den här uppsatsen. Vem jag är och hur jag uppfattas påverkar

resultatet liksom frågorna själva. Oftast i sådana här sammanhang brukar författaren endast ge en beskrivning av sig själv och låta läsaren tolka innebörden bäst själv, men liksom Jamie Baxter och John Eyles (1997) anser jag att man måste gå djupare. I en forskningssituation blir jag själv ett forskningsinstrument genom att använda mina förkunskaper om den sociala kontexten för att förstå människors vardag. (Herbert, 2010, s. 71) Jag är en svensk, vit, ung man från medelklassen med ett universitet bakom mig vilket kan antas påverka hur jag tänker liksom människors uppfattningar av mig, men i termer av maktrelationer tror jag knappast att jag befunnit mig i något överläge under majoriteten av den här studien. Med det sagt ska det dock nämnas att omkring tre eller fyra personer som tillfrågades avböjde att medverka. De här personerna gav intrycket av att vara vad man brukar kalla "A-lagare" och det är möjligt att det även kan vara en anledning till varför de valde att avböja. Men med min bakgrund är det svårt att uppskatta vad som motiverade deras beslut, kanske var det bara så enkelt att de ostört ville njuta av vårsolen. I vilket fall som helst faller deras perspektiv bort, vilket är synd för studien. De personer som gick med på att intervjuas hoppas jag ändå representerar olika "verkligheter" av Christiania.

Innan vi kommer till slutet av det här avsnittet är det nödvändigt att konfrontera de språkmässiga begränsningarna och bristerna. Utöver de uppenbara språkliga begränsningarna som helt enkelt beror på att jag och respondenterna talar två olika språk finns det en filosofisk diskussion att föra. "*The limits of my language mean the limits of my world*", som den framstående språkfilosofen Ludwig Wittgenstein (1999/1922, s. 88) skrev för nästan 100 år sedan. Ett omfattande problem inom forskningen (och livet i allmänhet) är alltså hur vi ska kunna tänka kring det vi saknar ord för att beskriva. En respondent i en samtalsintervju kan t.ex. endast försöka återge sin upplevda verklighet genom språk om jag ska ha en möjlighet att förstå den. Det här är givetvis en stor fördel eftersom det tillåter oss kommunicera komplicerad information, men språket kan samtidigt bli ett hinder eftersom det begränsar vad vi kan säga och tänka. Det är förövrigt precis den poängen George Orwell gör i *Nineteen Eighty-Four* (1992/1948, s. 55) genom att introducera oss till "Newspeak" som syftar till att begränsa vidden av vilka sorters idéer och åsikter som kan tänkas genom att krympa antalet ord i språket. Tankebrott kommer bli en omöjlighet när det inte längre finns ord att begå det med, resonerar Winstons partikamrat. Även om det är få som skulle hävda att våra diskurser och språk är lika snäva som Oceanias Newspeak kan vi ändå inte veta exakt var våra gränser går och hur mycket av verkligheten vi faktiskt går miste om. Men den här uppsatsen är knappast rätt plats för någon

längre språkfilosofisk diskussion, därför vill jag bara erkänna vikten av en sådan diskussion och de begränsningar den ålägger hela forskningsprocessen⁵.

Det finns å andra sidan en hel del praktiska åtgärder som kan användas för att öka reliabiliteten hos resultaten, exempelvis så föreslår Baxter och Eyles (1997, s. 508) sju sådana åtgärder. Även om det inte finns tid att gå igenom alla här tycker jag ändå att man kan se att jag applicerat vissa av de här åtgärderna så som en detaljerad beskrivning av intervjuernas utförande, en diskussion kring tillvägagångssättet (tid i fält, analys, delaktighet mm.), verifiering från respondenterna osv. Men det finns även vissa av Baxter och Eyles åtgärder som den här studien inte lyckats leva upp till. En av de här åtgärderna är återkommande besök hos respondenterna. Jag nämner just det här eftersom det så uppenbart begränsar vad man kan säga utifrån resultatet. De svar man får kan variera beroende på när man träffar eller hur väl man känner en person. Kanske hade respondenterna en ovanligt dålig dag vid intervjutillfället, eller kanske var de stressade, trötta eller något annat. Människor som inte är vana vid att bli intervjuade kanske inte är beredda att spilla hela sanningen framför en total främling. Poängen är att det tar tid att lära känna och bygga upp en relation till en annan människa och att den processen påverkar resultatet. Som jag nämnde i början av det här avsnittet är det inte bara att gå ut i verkligheten och hämta in en massa bra empiri, det är mycket svårare än så.

4.5 Källkritik

Som Linda McDowell skriver i *The SAGE Handbook of Qualitative Geography* (2010, s. 170) kan vi inte längre gömma oss bakom en ”slöja av objektivitet”, men det finns ändå vissa källkritiska kriterier som varje god forskare är förpliktad att följa vad beträffar *äkthet, tid, beroende* och *tendens*. I det här kapitlet har jag hittills ägnat mest kraft åt insamlingen av information från förstahandskällor, men hanteringen av andrahandskällor är nog så viktig.

Jag har också, i det här kapitlet, framförallt hänvisat till studentlitteratur om samhällsvetenskapliga och kvalitativa metoder. Förutom just *The SAGE Handbook of Qualitative Geography* har även *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Esaiasson, et al., 2012) använts för att utforma studiens metod. De här böckerna är skrivna i syfte att bistå studenter som mig själv med uppsatser av den här typen. Det är källor vars äkthet jag inte ifrågasätter eftersom de är skrivna av docenter, professorer och andra forskare med mängder erfarenhet från att ha arbetat med sådana här problem och som motiverar sina

---

⁵ Se exempelvis John Allen i kapitlet *A Question of Language* i *Using Social Theory: Thinking through Research* (2003, s. 12-28) för en längre utläggning på det här ämnet.

resonemang med empiriska exempel och rationella argument. Beroendekriteriet kan förvisso ha en viss bäring eftersom studentlitteratur ofta bygger på andra källor, men i den här typen av ämnen som metodik är spelar det egentligen mindre roll vad ursprungskällan är eftersom det inte är information som kan tolkas på speciellt många sätt. Det är också svårt att hävda att källorna skulle vara tendensiösa i någon bemärkelse av samma anledning. Med det sagt finns det givetvis olika uppfattningar om olika metoders applicerbarhet och hur generaliserbart resultatet från dem är. Ett exempel på det här är fallstudier som jag tog upp tidigare i kapitlet. Vad gäller det tidsmässiga kriteriet är källorna mer eller mindre samtida med den här uppsatsen. Vissa av källorna som Baxter och Eyles (1997) är något äldre, men eftersom den här typen av resonemang inte är tidsbundna tycker jag att det inte spelar någon större roll och det är just för att kunna föra en diskussion kring metodens styrkor och begränsningar som jag använt Baxter och Eyles tillsammans med Kaijser och Öhlander (1999).

Andrahandskällor som använts under författandet av t.ex. teorikapitlet utgörs av vetenskapliga artiklar varav de flesta är publicerade under åren precis innan den här uppsatsen skrevs. Vissa av artiklarna kan dock vara något äldre än så, men det beror i så fall på att de har varit särskilt inflytelserika eller viktiga. Alla artiklar uppfyller, i all väsentlighet, de källkritiska kriterierna väldigt väl. De som citeras i beskrivningen av studieområdet som Amouroux (2007), Vanolo (2013) och Thörn (2012) bygger t.ex. på förstahandskällor vilket innebär att de inte varit beroende av andras studier. Det enda som egentligen kan ifrågasättas är tendenskriteriet. Eftersom rätten till staden är något av en marxistisk idé kan man tänka sig att marxistiska forskare, medvetet eller omedvetet, kan färgas av en bekräftelsebias. Men med det här i åtanke och med vetskapen av att det är professionella forskare vi talar skulle jag säga att det i så fall är hanterbart.

Men, innan det här kapitlet är slut, finns det även kritik som kan riktas mot förstahandskällorna. Till att börja med är det inte säkert att respondenten alltid ger en sanningsenlig bild av vad det nu än är man vill veta. Jag tror självklart inte att mina respondenter har suttit och ljugit för mig (även om det givetvis kan vara så) men de kan omedvetet ha gett svar som inte stämmer överens med "verkligheten". De svar jag fått har troligtvis påverkats av en mängd olika faktorer som jag haft begränsade möjligheter att förutse och ännu mindre utöva någon sorts kontroll över. Det kan t.ex. röra sig om var intervjun utförts, vilken tid och dag, hur respondenterna bedömt mig och mina avsikter osv. (McDowell, 2010, s. 162) Poängen jag försöker få fram är att man

inte kan lite blint på förstahandskällor även om man kanske har större kontroll över det materialet än det från andrahandskällor.

I uppsatsen har jag dessutom valt att skriva ut ett antal citat från samtalsintervjuerna. Detta eftersom citat avslöjar hur respondenterna uttrycker mening med sina egna ord utan att först filtreras genom mitt vokabulär. Men det är också nödvändigt att föra en diskussion om varför vissa röster beviljas detta privilegium och andra inte. Liksom varför bara ett visst antal citat förekommer, vilken längd de har och hur mycket jag valt att kommentera dem. (Baxter och Eyles, 1997, s. 508) Är det så att jag valt ut citat som stämmer bra in i mitt narrativ? Möjligtvis. Jag tror inte att det är möjligt för mig att avgöra det med full säkerhet utöver att säga att det i vart fall inte varit min medvetna avsikt. Min avsikt med de citat som valts ut har istället varit att lyfta fram korta uttalanden som sammanfattar respondentens berättelse eller som ringar in kärnan av deras resonemang så att läsaren förhoppningsvis känner sig ”närmare” resultatet. Men vems tolkning är det som ligger till grunden för den bedömningen om inte min egen?

5. Resultat

Här kommer (inte helt oväntat) resultatet presenteras. Den empiriska datan från samtalsintervjuerna kommer redogöras för i relation till de tre frågeställningarna som formulerades i kapitel 1. Intervjuerna presenteras således inte individuellt utan snarare tematiskt.

5.1 Hur stort inflytande har invånarna över utformningen av Christiania?

Flera av respondenterna använder ord som ”inkluderande”, ”annorlunda”, ”fritt” och ”kreativt” för att beskriva Christiania. Risenga (VD för Christiania Smedie) menar t.ex. att frihet är vad som lockar människor till Christiania mer än någonting annat, han menar att det är *”the fact that you get the feeling you can do stuff here a little bit outside of the rules”* som gör Christiania attraktivt för många. Vad Risenga menar här är inte bara frihet från regler eller auktoritära beslutsfattande, utan han betonar även frihet från skatter och andra aspekter som vanligtvis förknippas med en traditionell välfärdsstat. I sitt tal från 2012 berättar Risenga (Manghezi, 2012) t.ex. att Christiania fungerar som en sorts fristad för utslagna samhällsmedborgare som vill ha en plats där de kan mötas utan att bli dömda av sin omgivning.

Även Britta (ordförande för Christianias kulturförening) och Per (musiker och anställd på Nyt Forum) talar om frihet, men de fokuserade framförallt på friheten att skapa och förändra sin omgivning. Per ger ett exempel och berättar att man egentligen är *fri* att bygga en balkong på sitt tak om man så önskar. En fråga som jag funderar på är dock om det här är lika vanligt efter normaliseringen som innan, Britta berättar t.ex. att man, framförallt förr, kunde låta sig inspireras av omgivningen och bygga fritt utefter sin fantasi. Även Ole (föreståndare för Christianias arkiv) talar om att det inte är lika fritt att bygga längre⁶. Självklart måste också större renoveringsprojekt och andra mer omfattande projekt göras ordentligt av proffs, berättar Per, men annars är det (enligt honom) upp till invånarna att bestämma i samråd med varandra.

Per knyter också an till en mer abstrakt idé om frihet, likt den Risenga talar om. Per berättar att det i Christiania finns en idé om att människor själva borde göra det som i vanliga fall utförs av politiker och han talar om att man i Christiania har en så kallad ”platt struktur” vilket

---

⁶ Den här utvecklingen kan dock också antas bero på en sorts ”mognadsprocess” då behoven inte är lika stora som förr och utrymmet mer begränsat. Många byggnader har konstruerats under årtiondena och byggnadsprojekt och modifieringar har drivits lika mycket av behov som kreativitet, Per berättar t.ex. att man under ett tidigt stadie kunde använda tidningspapper eller vad man än kunde komma över för att reparera ett hål i väggen eller isolera sitt hus. Den eventuella avstanningen av den här urbaniseringen behöver således inte vara ett resultat av normaliseringen.

minskar avståndet mellan invånarna och de som fattar besluten. Han berättar själv att han varit med och tagit beslut utan att först blivit vald till något, utan bara för att han var intresserad och bestämde sig för att cykla ner till möteslokalen och delta. Han menar att ledare i Christiania är ledare för att de är idealister, för att de brinner för någonting vare sig det är miljön eller musik eller någonting annat. *"What drives Christiania is that you want to, not that you have to"*, säger Per. Vidare berättar Risenga att alla i Christiania har en röst som lyssnas på och att alla har en möjlighet att påverka. Alla har, enligt Risenga, någon grad av inflytande men han betonar också att graden av inflytande varierar beroende på hur mycket man väljer att engagera sig (vilket även är något Per och Ole tar upp). Risenga berättar att beslutsfattande i Christiania drivs av känslor i mycket större utsträckning än förnuft.

Christiania is run very much by emotions. [...] If you stand up at a common meeting and you make a moving speech or an infuriating speech or a speech that makes people laugh, then it's likely to have much more of an impact than if you come to the meeting and make a lot of sensible arguments. (Risenga, 07/04/2016)

Ole förklarar också att man kan ha relativt stort inflytande om man verkligen engagerar sig, går på alla möten och argumenterar för sin sak. Konsensusdemokratin är ju ett försök att undvika "majoritetens tyranni", berättar han, men det innebär ju också att väldigt få personer har möjlighet att blockera beslut som det kanske finns en väldigt stor majoritet för och det kan ta väldigt lång tid och väldigt många möten innan man når konsensus (om man gör det!). Därför är ens inflytande också större i ens område där det inte är lika många människor inblandade som i det stora Christiania, berättar Kirsten (anställd på Nyt Forum). Dessutom är det inte heller alla gånger man måste ta gemensamma beslut på möten innan man gör något, vill man t.ex. skapa ett konstverk på en vägg räcker det oftast med att tala med de som bor i området.

Nackdelen med konsensusdemokratin är, enligt Per, att det tar väldigt mycket tid och engagemang från andra saker i ens liv. Samtidigt säger han att: *"You have to be a part of the decision to respect it"*. Som Risenga berättar tenderar beslut som tas i konsensus att vara längre eftersom de har invånarnas enade stöd bakom sig. Per berättar att man har stor respekt för individen och att de aktivt försöker undvika majoriteter och minoriteter. Det betyder inte att man måste hålla med precis alla om precis allting hela tiden, förtydligar han, men det betyder att man försöker förstå varandras ståndpunkter. Besluten måste vara inkluderande, säger Per. Per ger ett exempel från ett gemensamhetsmöte under normaliseringen då man hade fått ett erbjudande från staten om att köpa området för att jag lättare ska förstå vad han menar:

We were sitting on endless common meetings trying to reach consensus and it was further and further away because, of course, we didn't agree: we were yes-sayers and no-sayers, it was black and white. So, in the end we decided to use what we shared in common as our steppingstone. So, we found six points that we all shared about Christiania. [...] We have all kinds of opinion, but we had six points that were common for everybody, and that was our steppingstone to get on with the talks and it united Christiania once again. (Per, 04/04/2016)

Men som både Kristen och Per berättar kan man inte tvinga någon till att vara en del av någonting om man inte själv vill. Kirsten och Per säger att man är fri att välja vad man vill vara en del av och vad man inte vill vara en del av. I stort sett tycker respondenterna att de kan ha rätt stort inflytande och att de har en stor personlig frihet i Christiania även om de menar att konsensusdemokratin kan vara långsam, men som Risenga betonar handlar inte Christiania om att visa "rätt" sätt att leva på, utan snarare om att visa livets komplexitet och bråkighet.

5.2 På vilket sätt har det här inflytandet påverkats av normaliseringsprocessen?

"Vi har måttet bide i det sure æble, som de siger, og tage det på os fordi vi ønsker at gemme dette sted" (Vi har varit tvungna att bita i det sura äpplet, som de säger, och ta det på oss för vi vill ju rädda det här stället), svarar Kirsten när jag frågar om normaliseringen. Hon lyfter fram stiftelsen och förklarar att den låtit dem bevara Christiania, dess interna strukturer och kultur, men hon betonar också att den här formaliseringen av fristaden lett till en ökad press på

Figure 4 Restoration in Christiania (photos by author, March 2016)

Christiania som gemenskap. Hon berättar att den här formella uppgörelsen med staten fört med sig ekonomiska utmaningar i form av tidsplaner och krav, hon berättar att vissa byggnader ska restaureras och att det är flera deadlines som ligger när inpå varandra, vilket är en stor påfrestning för fristaden. Både Ole och Kirsten säger att ekonomin numera spelar en större roll och att det är ett stort problem, inte bara pga. de här kraven på restaureringar mm. (vilket är en del av uppgörelsen) utan också eftersom det formella ägandet genom lån osv. gör det dyrare att bo i Christiania. *"Om fem år börjar vi betala avdrag på banklånen, så det betyder att vi igen får en höjning på det som ska betalas"*, berättar Ole. Det blir dyrare och dyrare att bo i Christiania, berättar Britta och Ole respektive, och att det inte är alla som kommer klara av det.

En annan nackdel som Ole berättar om är att det blivit svårare att bygga i Christiania eftersom man numera måste begära tillstånd innan man gör något och att det kan vara väldigt svårt att få. Ole håller upp fyra fingrar och förklarar att det numera är tre myndigheter samt Köpenhamns kommun som ska ge sitt godkännande och att det oftast är en eller två av dem som ger avslag. Han nämner dock att det är något enklare att få tillstånd i den delen av Christiania stiftelsen köpt än i den delen man hyr, delvis pga. k-märkningen, men man börjar ändå se lite av en konflikt med den individuella och kreativa "frihet" som Britta och Per talade om i det föregående avsnittet; det här är ett resonemang jag utvecklar i kapitel 6.

För det mesta verkar det också som att respondenterna upplever sig begränsade av det formella ägandet av Christiania. Utöver de här rent ekonomiska och byråkratiska effekterna som Kirsten och Ole talar om, pratar Risenga om att normaliseringen kan ha gjort Christiania lite mer "tråkigt". Risenga menar att en effekt av det här är att Christiania inte varit särskilt kreativt under de senaste 10 eller 15 åren. Han menar dessutom att den här mer formella ordningen riskerar att tömma Christiania på sitt innehåll nu när "brådskan" och pressen att alltid vara kreativ är borta. *"It will make Christiania sort of the post card for Anarchism without it being a true social experiment"*, säger Risenga och berättar att människor under möten kan beklaga sig över att det numera finns en procedur för allt möjligt. Samtidigt betonar han att det kan finnas fördelar med att bli av med den här stressen av att inte veta huruvida Christiania kommer finnas kvar om en vecka eller en månad. Han påpekar att det inte alltid är positivt med en sådan press på så långsamma strukturer som Christiania har och han hoppas uppgörelsen kommer medföra lite lugn och ro.

Risenga berättar också att man lyckats formalisera många av sina tidigare informella strukturer och att man hittar sätt att legalisera Christiania på. Kirsten och Per talar t.ex. om att man lyckats

lösa flera av problemen i Christiania själva. Båda nämner att man tidigare har haft problem med biltrafik i fristaden, men att man nu lyckats göra Christiania till en bilfri stadsdel genom att sätta upp skyltar och ställa ut stenar vid infarterna.

Samtidigt är det svårt att tala om normaliseringens effekter utan att nämna haschmarknaden. Enligt Ole var en avgörande anledning till att regeringen gick fram så hårt med normaliseringen att haschmarknaden blev, ursäktat språket (igen!), ”så jävla stor”. Han, liksom Britta, berättar att Christianias egna strukturer inte klarar av att hantera problematiken kring haschmarknaden eftersom det är ett större problem som involverar hela Köpenhamn. Ole och Britta berättar att haschmarknaden har sina egna regler och sina egna möten vilket gör det svårt för den vanliga strukturen i Christiania att hantera den. Britta berättar att konsensusdemokratien gör att man inte riktigt kan komma åt den här typen av aktivitet. Det var också det här som till viss del triggade normaliseringen. Ole berättar att de 2003 fick ett krav att själva begränsa haschmarknaden, vilket man inte kunde klara av; ”*det visade sig ju omöjligt*”, säger Ole. Enligt honom har det här att göra med att haschmarknadens egna regler bl.a. innefattar att man håller tyst om vad man vet vilket gör det svårt att diskutera problemen kring den. Man har också haft problem med våld och vapen, berättar Ole, vilket Christiania inte heller har möjligheter att kontrollera. Christiania har ju inga egna maktmedel.

Kirsten berättar att man ibland behöver hjälp utifrån för att lösa vissa problem, men hon betonar dock att man inte är beredd att låta staten komma in och ta över. I vissa fall har staten gått för långt, säger hon, och ställt krav som är orimliga. Britta är även hon kritisk till hur staten gick till väga under normaliseringen, särskilt i deras hantering av haschmarknaden. Hon menar att nolltoleransen bara förvärrade situationen⁷.

Överlag är respondenterna (i varierande grad) negativa till normaliseringen, ”*for me it's actually a swear word*”, säger t.ex. Per, ”*I think normalisation is a bad thing. I don't think humans are normal, I don't believe in normal, I don't think it's a thing to strive for*”. Men respondenterna ser också någon form av integrering med Köpenhamn som ofrånkomligt. Det här är ingenting de motsätter sig, men de vill undvika full assimilering eller gentrifiering. De är i viss mån positiva: ”*så länge vi håller våra avtal så är allt fint*”, säger t.ex. Ole. Men de är också vaksamma, Kirsten påminner om att man aldrig riktigt kunnat lita på staten.

---

⁷ Det här stämmer även överens med Moellers (2009, s. 344) analys av effekterna av polisinsatserna: ”*It is quite plausible that elements of the retailcannabis problem will have worsened seeing as how a new set of actors, more willing to use violence, have gained a foothold geographically, as well as, financially.*”

5.3 Hur vill invånarna att utformningen av Christiania ska organiseras?

Hur Christiania ska organiseras framöver handlar egentligen om hur fristaden ska kunna bevaras och utvecklas efter normaliseringen. På frågan om det funnits något positivt med normaliseringen svarar Britta ”*Ja, at vi er her*”, innan hon fortsätter, ”*så nu ska vi bare bevare ånden*”. Det här ringar in två av de tre ämnen som ofta kom upp under den delen av intervjuerna som handlade om fristadens framtid. Den första av de här ämnena är hur man ska kunna bevara Christiania i en fysisk bemärkelse. Som nämnts i avsnittet om normaliseringen av Christiania i kapitel 3 handlade den kampen mycket om att bevara sitt självstyre liksom en betydande grad av kontroll över området. Det här är någonting som är viktigt för, i alla fall, de christianiter jag talat med. Grundläggande för det här är att Christiania bevaras som en enhet och inte styckas upp i individuella äganderätter eller liknande, vilket respondenterna är eniga kring.

We had these negotiations with the state [...] the state wanted us to purchase the area, to buy the land. At a certain point we were offered it on individual terms, I mean I could buy my house and I would be a rich guy if I actually bought my house. But we insisted on one of the six points that the yes-sayers and the no-sayers shared [...] that we wanted to stay as a community. So, I hope in the future that Christiania will stay as a community. We will own this land together... (Per, 04/04/2016)

För att kunna bevara den här enigheten framöver och bygga på uppgörelsen med staten förespråkar t.ex. Britta införandet av en särskild ”fristadslag” i Danmark, inte bara för Christiania utan för alla nuvarande och framtida fristäder. Problemet med den nuvarande lösningen, menar hon, är det samma som Ole talade om, nämligen att det är väldigt dyrt och att det blir allt dyrare ju mer tid som går. Uppgårelsen med staten kan på något sätt ses som ett första steg snarare än en absolut lösning.

Det här leder oss in på det andra ämnet som Britta kallar ”ånden” (andan), eller vad Risenga kallar ”kaos”, dvs. Christianias unika platskänsla. Utmaningen är att bevara den här känslan av spontanitet och kreativitet i ett mer formellt Christiania. Britta menar att en viktig förutsättning för att bevara den här platskänslan är att bevara den här mångfalden som finns i Christiania. Det här innebär också att det inte får bli för dyrt att bo i Christiania eftersom populationen delvis utgörs av resurssvaga invånare. Risenga menar i sin tur att det är viktigt att Christiania inte bara blir en del i ett formellt system, att Christiania blir *tråkigt*, som han säger. Risenga argumenterar för att man måste hitta tillbaka till den kreativitet som han menar försvunnit med åren, speciellt vad gäller innovation och företagande: ”*I hope that we, much more than we do*

today, are able to build strong social businesses' that can both make a profit on the bottom line, but that can also make a large contribution socially", säger Risenga.

Det tredje ämnet som ofta dyker upp i intervjuerna är Pusher Street och hur man ska kunna hantera haschmarknaden där. Det här var framförallt något som Ole och Britta talade om och båda förespråkar en legalisering av haschförsäljning och konsumtion för att komma till bukt med problemen. Flera av respondenterna ser haschmarkanden som ett inslag av rå kapitalism mitt i fristaden⁸: *"money is the worst drug"*, som Britta säger. Ole och Britta menar att man måste legalisera för att ta bort det kommersiella incitamentet för de kriminella. Ole menar att det borde finnas legala kaféer i hela Köpenhamn såväl som några i Christiania pga. att kulturen finns i området.

Ja, alltså min idealbild var att haschförsäljning, det är faktiskt förslaget från Köpenhamns kommun, med 80 procents enighet i Köpenhamns kommun, att man vill ha 30 legala haschkaféer i Köpenhamn, så skulle man ha två eller tre haschkaféer i Christiania, traditionen är ju här va? Så kommer man liksom kunna utveckla Pusher Street till som en lite affärsgata eller hippie-whatever va, och så kan man ha tre kaféer i Christiania inomhus.
(Ole, 04/04/2016)

Britta och Ole tror dock att en legalisering är långt borta i nuläget. Först när alla 50 amerikanska delstater legaliserat försäljningen, menare de, skulle Danmark, "som den 51 delstaten", följa efter. Samtidigt är andra respondenter som t.ex. Per mer optimistiska och tror att en legalisering skulle vara möjlig tidigare. Det viktiga för respondenterna över lag är dock att Christiania ska kunna fortsätta att verka ungefär som det är och utvecklas på sina egna villkor.

---

⁸ Risenga beskriver branschen som *"the most hard-core form of capitalism that you can find"*.

6. Diskussion

På sida 17 skriver jag om den här dragkampen mellan fältet och teorin som kvalitativa forskare alltid måste förhålla sig till, ”a taut rubber band” som Steve Herbert (2010, s. 72) kallar det. Det är ungefär där vi befinner oss nu. I en diskussion måste man fundera kring vad det är ens resultat egentligen säger liksom återknyta till teorin.

Till att börja med tycks det finnas en konflikt mellan rätten till staden och formalisering till följd av normaliseringsprocessen. Vad det här kokar ner till är huruvida man genom den här stiftelsen lyckats bevara rätten till staden på något meningsfullt och långsiktigt sätt eller ej. Å ena sidan tycks man ha nått en kompromiss där invånarna kan ta över det formella ägandet av fristaden utan att ge efter för äganderätter vilket var så fundamentalt för Lefebvre och även, enligt Ole och Risenga, för Christiania. Å andra sidan talar Britta och Ole om de ökade kostnaderna för att leva i Christiania. Jag har under arbetet med den här uppsatsen, under upprepande tillfällen, kommit tillbaka till något Harvey (2012, s. 78) skrev i *Rebel Cities* och som jag även citerar på sida 12, nämligen att ”[t]hose who create an interesting and simulating everyday neighborhood life lose it to the predatory practices of the real estate entrepreneurs, the financiers and upper class consumers bereft of any urban social imagination”. Jag kan inte hjälpa att fundera på om det inte är precis det här som håller på att hända i Christiania även om resultatet i den här uppsatsen inte är tillräckligt för att säga något sådant med säkerhet och även om det ännu är för tidigt för den typen av slutsatser. Men de här kraven som Kirsten talar om och den byråkratisering som Ole berättar om tyder ändå på att Christiania håller på att fösas in i ett mer formellt system. Jag delar Risengas uppfattning om att något går förlorat i den processen och att Christiania kan komma att bli, som han uttrycker det, ”lite mer tråkigt” till följd av det.

Jag tror dock att det faktum att man lyckats bevara Christiania som en enhet och tagit ett sådant bestämt avstånd från äganderätter, som både Per och Ole betonar, har varit av stor betydelse av två anledningar. För det första betyder det att man fortsätter värdera bruksvärdet över bytesvärdet och därmed avstår från att (som De Soto argumenterar för) omvandla sitt hem till ett ”socialt och ekonomisk koncept” i form av levande kapital. I och med det här undgår man den alienering som Lefebvre menade att äganderätterna för med sig, man har med andra ord inte reducerat det urbana till sina ekonomiska element. För det andra har det betytt att man (med undantag för de k-märkta områdena) kunnat behålla någon sorts makt över urbaniseringsprocessen och det tror jag beror mycket på att man organiserat sig gemensamt

genom, framförallt, de här stora gemensamhetsmötena. Vi ska komma ihåg att Lefebvre ser rättigheter som ett kollektivt anspråk från medborgarna, Harvey (2012, s. 4) betonar t.ex. explicit att rätten till staden bör ses som en gemensam rätt att ”förändra och återuppfinna” staden mer i linje med vad Park kallade ”sitt hjärtas önskan”.

Men jag kan ändå inte helt släppa känslan att man genom den här stiftelsen ändå blottat sig för den här exploateringen som Lefebvre talar om och därmed faror. Man har förvisso behållit kontrollen över området, men det finns ändå både konkreta och mer subtila ”faror”. Konkret existerar Christiania i dagsläget under vanlig lagstiftning och den ökade byråkratiseringen som Ole berättade om ger staten mer inflytande över utformningen av urbant rum i Christiania. Samtidigt, om den här utvecklingen fortsätter, riskerar Christiania att bli, som Risenga beskrev det, ”*sort of the post card for Anarchism without it being a true social experiment*”. Vad jag antyder är att Christianias självständighet tillslut bara är en ren formalitet. Faran med det här är, i sin tur, om De Sotos kritiker har rätt och de resurssvaga grupperna i Christiania inte längre har råd att bo kvar. Men huruvida det verkligen kommer förverkligas är bara spekulationer vid det här laget.

Om de här attributen som Attoh (2011, s. 674) tillskriver rätten till staden (rätten att befolka staden, rätten att producera urbant liv (på nya sätt, fria från bytesvärdet) samt rätten att inte bli alienerad) ska kunna bevaras i Christiania är kanske vad Risenga talar om mest lovande. Givet att hans entusiasm kan bero på att han inte bott i fristaden lika länge som de andra respondenterna eller eftersom han verkar inom den privata sektorn tror jag ändå att han har en viktig poäng. Om Christiania kan hitta ett sätt att vara kreativt inom entreprenörskap och företagande, som Risenga efterlyser, och bygga företag som kan ge ett stort socialt bidrag till fristaden tror jag det kommer gynna Christianias möjligheter att bevara någon sorts rätt till staden även i framtiden.

Vad den här uppsatsens bidrag till den större diskussionen om rätten till staden kan tänkas vara är inte säkert än, jag ser två möjliga utgångar. Om Christiania fortsätter att formaliseras mer och mer kan man säga att resultatet stödjer Harveys tes om att de som skapar ett område som Christiania, förr eller senare, förlorar det. Om Christiania däremot lyckas behålla den här makten över urbaniseringen, genom att t.ex. bygga företag som bidrar socialt, är det möjligt att den här uppsatsen kan demonstrera hur rätten till staden kan bevaras och utvecklas under press från staten och kapitalet. Men det återstår att se om Brittias idé om en fristadslag eller något liknande kommer kunna förverkligas och i så fall bevara Christiania.

7. Slutsats

Slutligen kommer uppsatsens slutsats att presenteras väldigt kortfattat. Jag kommer lyfta fram vad jag anser är det väsentliga att ta med sig från den här studien genom att stämma av mot syfte och frågeställningar.

Slutsatsen man kan dra från den här uppsatsen är att Christianias framtid förblir, som den nästan alltid varit, osäker. Även om normaliseringens mest intensiva period är över och en ny status quo har etablerats existerar fristaden fortfarande i något slags limbo där invånarna har lyckats bevara aspekter som kan knytas till idén om rätten till staden samtidigt som man fått acceptera en mer formell ordning. Invånarna verkar förvisso glada över vad man lyckats åstadkomma och att fristadens interna strukturer har bevarats, men blickar man framåt finns det utmaningar såväl som möjligheter. Invånarna har fortfarande ett relativt stort inflytande över fristadens utformning, men den mer formella ordningen har gett staten mer kontroll över hur Christiania utvecklas rumsligt. Invånarna hoppas att man kommer kunna fortsätta utveckla Christiania inom dessa ramar och bevara något sorts innehåll i namnet. Det är dock för tidigt att säga hur den här maktkampen mellan de här två krafterna (rätten till staden och formaliseringen) kommer sluta. Uppgörelsen med staten kan på sikt leda till att fristaden formaliseras ytterligare under en mer lågmäld och långsiktig process, samtidigt finns det en möjlighet för Christiania att uppnå större legitimitet genom det formella ägandet vilket skulle vara en förutsättning för att kunna fortsätta utveckla fristaden mer i linje med något som skulle kunna liknas vid rätten till staden.

Jag tror dessutom Risengas resonemang om att skapa kreativa företagande som även kan bidra socialt är värt att utforska vidare. Detta eftersom jag tror det skulle vara både intressant och relevant att föra en diskussion kring vilken roll *ekonomisk demokrati* t.ex. skulle kunna spela i Lefebvres heterodoxa marxism där proletariatet spontant och underifrån tar kontroll över samhället (i kontrast till mer ortodoxa uppfattningar av "proletariatets diktatur"). (Purcell, 2013, s. 147) Den här typen av demokratisk ekonomisk aktivitet tycks kunna fungera inom ett kapitalistiskt sammanhang på samma sätt som Christiania.

8. Källförteckning

- Allen, J. (2003) *A Question of Language*. I: Pryke, M. (red.), Rose, G. (red.) och Whatmore, S. (red) *Using Social Theory: Thinking through Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Amouroux, C. (2009) Normalizing Christiania: Project Clean Sweep and the Normalization Plan in Copenhagen, *City & Society*, 21:1, s. 108-132.
- Attoh, K. (2011) What Kind of Right is the Right to the City?, *Progress in Human Geography*, 35:5, s. 669-685.
- Baxter, J., Eyles, J. (1997) Evaluating Qualitative Research in Social Geography: Establishing 'Rigour' in Interview Analysis, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22:4, s. 505-525.
- Byggningsstyrelsen (2013) *Christiania: Facts and figures*. Hämtad 9 juni, 2016 från <http://www.bygst.dk/english/knowledge/christiania/facts-and-figures/>
- Christophers, B. (2010) On Voodoo Economics: Theorising Relations of Property, Value and Contemporary Capitalism, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 35:1, s. 94-108.
- Coppola, A., Vanolo, A. (2015) Normalising autonomous spaces: Ongoing transformations in Christiania, Copenhagen, *Urban Studies*, 52:6, s. 1152-1168.
- Davis, M. (2006) *Planet of Slums*. London: Verso.
- De Soto, H. (2001) *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. Storbritannien: Black Swan.
- Dogan, M., Pelassy, D. (1990) *How to Compare Nations: Strategies in Comparative Politics*. Chatham, Storbritannien: Chatham House.
- Ehn, B. (1981) Deltagarobservationer: Metod och livsstil. I: Kugelberg, C. (red.) *Om kvalitativa metoder - forskning som skapande arbete. Rapport från ett seminarium 1980*, del 1. Gävle: Statens institut för byggnadsforskning.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L. (2012) *Metodpraktikan : Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Fernandes, E. (2007) Constructing the 'Right to the City' in Brazil, *Social & Legal Studies*, 16:2, s. 201-219.

- Flyvbjerg, B. (2006) Five Misunderstandings About Case-Study Research, *Qualitative Inquiry*, 12:2, s. 219-245.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Storbritannien: Policy Press.
- Guillou, J. (1979) *Artister: Intervjuer och porträtt*. Sverige: Nordstedts.
- Graeber, D. (2015) *The Utopia of Rules: On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy*. Brooklyn, New York: Melville House.
- Harvey, D. (2012) *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.
- Herbert, S. (2010) A Taut Rubber Band: Theory and Empirics in Qualitative Geographic Research. I: Delyser, D. (red.), Herbert, S. (red.), Aitken, S. (red.), Crang, M. (red.), McDowell, L. (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. London: SAGE Publications Ltd.
- Jacobs, J. (2002/1961) *The Death and Life of Great American Cities*. USA: Random House.
- Kaijser, L., Öhlander, M. (1999) *Etnologiskt fältarbete*. Sverige: Studentlitteratur.
- Lefebvre, H. (1968) *Le Droit à la ville*. Paris: Anthropos.
- Manghezi R. (2012) *Sharing your freedom*. Hämtad 4 april, 2016 från <http://tedxtalks.ted.com/video/Sharing-your-freedom-Risenga-Ma>
- Marcuse. P. (2009) From Critical Urban Theory to the Right to the City, *City*, 13:2-3, s. 185-197.
- McDowell, L. (2010) Interviewing: Fear and Liking in the Field. I: Delyser, D. (red.), Herbert, S. (red.), Aitken, S. (red.), Crang, M. (red.), McDowell, L. (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. London: SAGE Publications Ltd.
- Mitchell, D. (2003) *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: Guilford Press.
- Mitchell, T. (2006) *The Properties of Markets: Informal Housing and Capitalism's Mystery* (Cultural, Political Economy Working Paper Series, No. 2). Lancaster, England: Lancaster university, Institute for Advanced Studies in Social and Management Sciences.

- Moeller, K. (2009) Police crackdown on Christiania in Copenhagen, *Crime, Law and Social Change* 52:4, s. 337-345.
- Orwell, G. (1992/1948) *Nineteen Eighty-Four*. Tyskland: Everyman's Library.
- Popper, K. (2005/1934) *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge.
- Purcell, M. (2002) Excavating Lefebvre: The Right to the City and its Urban Politics of the Inhabitant, *GeoJournal*, 58:2, s. 99-108.
- Purcell, M. (2013) Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City, *Journal of Urban Affairs*, 36:1, s. 141-154.
- Thörn, H. (2012) In Between Social Engineering and Gentrification: Urban Restructuring, Social Movements, and the Place Politics of Open Space, *Journal of Urban Affairs*, 34:2, s. 153-168.
- United Nations. (2015) *World Urbanization Prospects* Hämtad 9 juni, 2016 från <http://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>
- Vanolo, A. (2013) Alternative Capitalism and Creative Economy: The Case of Christiania, *International Journal of Urban and Regional Research*, 37:5, s. 1785-1798.
- Vanolo, A., Coppola, A. (2015) Normalising Autonomous Spaces: Ongoing Transformations in Christiania, Copenhagen, *Urban Studies*, 52:6, 1152-1168.
- Wittgenstein, L. (1999/1922) *Tractatus Logico-Philosophicus*. Mineola, New York: Dover Publications Inc.